

Rodno osviještene politike u **sektoru demokratije i vladavine prava**

Rodno osviještene politike u sektoru demokratije i vladavine prava

Ured UN Women u BiH

Sarajevo, septembar 2020. godine

Sadržaj

Uvod	4
1. Rodna analiza sektora demokratije i vladavine prava	6
1.1. IPA struktura i koordinacija u BiH	6
1.2. Pregled stanja u oblasti demokratije i vladavine prava u BiH	7
1.3. Kontekst državnog i ostalih nivoa	7
1.4. Demokratske institucije i reforma javne uprave (pregled)	9
1.4.1. Izbori, učešće i zastupljenost	9
1.4.2. Reforma uprave i pružanje usluga	10
1.5. Pravosuđe i zaštita osnovnih prava (pregled)	11
1.5.1. Pravosudni sistem	11
1.5.2. Osnovna prava	11
1.6. Upravljanje javnim finansijama i borba protiv korupcije (pregled)	12
1.6.1. Borba protiv korupcije	12
1.6.2. Finansiranje političkih stranaka	13
1.6.3. Nadzor i supervizija nadležnih tijela	13
2. Instrumentarij za rodno osviještene politike	14
2.1. Definicija	16
2.1.1. Relevancija ravnopravnosti spolova	16
2.1.2. Analiza ravnopravnosti spolova	18
2.1.3. Analiza zainteresiranih strana	24
2.1.4. Procjena kapaciteta za rodnu ravnopravnost	24
2.2. Formulacija i planiranje	25
2.2.1. Logički okvir	25
2.2.2. Procjena uticaja na ravnopravnost spolova	27

2.2.3. Pokazatelji ravnopravnosti spolova	27
2.2.4. Analiza zainteresiranih strana	28
2.2.5. Rodno budžetiranje	28
2.3. Implementacija	28
2.4. Evaluacija	29
3. Zaključci i preporuke	30

Uvod

Jednakost žena i muškaraca temeljni je princip Evropske unije (EU). To nas vraća u 1957. godinu, kada je princip jednake plate za rad jednake vrijednosti postao dio Rimskog ugovora. Pravo žena na jednak tretman je, prije svega, osnovno ljudsko pravo. Diskriminacija je prepoznata kao politički neprihvatljiva, ekonomski neisplativa i zakonski sankcionirana. Tako ravnopravnost spolova postaje jedan od glavnih elemenata reformskog procesa. Jedan od predušlova za usklađivanje domaćih standarda sa standardima EU je poštivanje ljudskih prava žena i uspostavljanje mehanizama za borbu protiv diskriminacije. Usklađenost s ovim principima očekuje se od svake države članice, ali i od zemalja koje žele postati članice Evropske unije.

Bosna i Hercegovina je potencijalna kandidatkinja za članstvo u Evropskoj uniji, a proces partnerstva i pristupanja je između 2008. i 2020. godine nastavljen kroz Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) i redovni politički i ekonomski dijalog između Evropske unije i Bosne i Hercegovine. U sklopu tih procesa prepoznata je potreba za prioritarnim reformama u Bosni i Hercegovini u područjima vladavine prava i osnovnih prava, ekonomskog upravljanja i poboljšane ekonomske konkurentnosti, kao i jačanja demokratskih institucija, uključujući reformu javne uprave, a koje se provode kroz Instrument pretpristupne pomoći IPA II, uz nastavak kroz IPA III, sa značajnim pomjeranjem težišta sa podrške zemljama na programiranje po prioritetima kako bi se povećala konkurencija između zemalja za dalji rad na prioritetima i omogućila veća fleksibilnost u rješavanju promjenjivih potreba.

Kako je ravnopravnost spolova jedan od ključnih principa vladavine prava u sklopu strategije i procesa proširenja, od Bosne i Hercegovine se očekuje da usvoji pravnu stečevinu Evropske unije, odnosno skup zajedničkih prava i obaveza kojih se moraju pridržavati sve države članice EU. U tom smislu Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, koji zabranjuje diskriminaciju na osnovu spola i uspostavlja pravne standarde u oblasti ravnopravnosti spolova, usvojen 2003. godine i dopunjen 2009. godine, postavio je temelje za izradu i usvajanje Gender akcionog plana za Bosnu i Hercegovinu kao dokumenta strateške politike koji definira osnovu za djelovanje u pravcu ravnopravnosti spolova na nivou države, uključujući izvršenje zakonskih obaveza u svim relevantnim oblastima društva. Tri gender akciona plana (2006-2011, 2013-2017. i 2018-2022. godine) u prvi plan stavljaju izgradnju sistema koji će omogućiti održiv uticaj svih zakonskih mjera i politika za podršku ravnopravnosti spolova, a između ostalog za cilj imaju uspostavljanje i jačanje saradnje i partnerstva u vezi sa Zakonom o ravnopravnosti spolova, državnim i entitetskim strategijama razvoja, Strategijom za ravnopravnost spolova EU i drugim relevantnim strateškim dokumentima Vijeća Evrope, Evropske unije i Ujedinjenih nacija.

UN Women u Bosni i Hercegovini radi na nizu razvojnih intervencija kroz implementaciju Strateškog dokumenta 2015-2020. godine, a među ostalim aktivnostima na normativnom planu, ove intervencije su osmišljene kao podrška provedbi Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine 2018-2021. godine. S tim u vezi UN Women u Bosni i Hercegovini podržava napore vlasti u procesu evropskih integracija, a zajedno sa Agencijom za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine pruža tehničke smjernice u provedbi rodne analize sektorskih planskih dokumenata, politika, programa i mjera u tri prioriteta sektora: (1) poljoprivredi i ruralnom razvoju, (2) demokratiji i vladavini prava, (3) konkurentnosti i inovacijama. Ova podrška, o kojoj će detaljnije biti riječi u nastavku, namijenjena je svim osobama uključenim u planiranje politika, a za cilj ima rodnu procjenu uticaja i davanje preporuka i sektorskih smjernica za rodno osviještene politike kao direktan doprinos punoj implementaciji Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini i Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine 2018-2021. godine.

Ovi naponi također pružaju osnovu za daljnju podršku kroz Instrument EU za ostvarivanje ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, koji ima za cilj ojačati efikasnu provedbu domaćih i međunarodnih pravnih okvira koji se tiču ravnopravnosti spolova i ženskih prava, rodno osviještenih politika u procesima integracije u EU i planiranja pretpristupne pomoći i jačanja institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova u skladu sa standardima EU. Planirana podrška usklađena je sa Akcionim planom EU za ravnopravnost spolova 2016-2020., koji ima za cilj pružanje podrške partnerskim zemljama u procesu proširenja, posebno zemljama u razvoju, i susjednim zemljama u postizanju konkretnih rezultata u pravcu ravnopravnosti spolova na kojoj počivaju evropske vrijednosti, kao i Ciljeva održivog razvoja (SDG).

S tim u vezi, Instrument EU za ostvarivanje ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini će podržati institucije u pravilnom usklađivanju s pravnom stečevinom EU u pogledu ravnopravnosti spolova, s fokusom na ulozi, funkcioniranju i angažmanu institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova u svim aspektima integracije i planiranja i implementacije pretpristupne pomoći EU. Ovaj instrument će doprinijeti postizanju strateških ciljeva Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine kroz podršku provedbi mjera u prioritetnim oblastima, kroz provedbu standarda ravnopravnosti spolova u procesu integracije u EU, razvoj kapaciteta vladinih institucija i institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova i jačanje saradnje sa Direkcijom za evropske integracije i Delegacijom EU. To podrazumijeva sinergiju aktivnosti u okviru provedbe drugog Finansijskog instrumenta za provedbu Gender akcionog plana BiH (FIGAP II), potpisanog 2018. godine.

U budućnosti se očekuje da će Instrument EU za ravnopravnost spolova u Bosni i Hercegovini poboljšati primjenu politika za ravnopravnost spolova, povećati kapacitet za efikasnu integraciju odredbi Evropske unije o rodnoj ravnopravnosti i pružiti konkretnu priliku za razmjenu znanja i iskustava između zemalja Zapadnog Balkana kao i sa državama članicama EU.

1. Rodna analiza sektora demokratije i vladavine prava

Ovaj izvještaj razmatra trenutno stanje i implementaciju mjera za unapređenje sektora vladavine prava i demokratije u BiH, pri čemu se posebno analizira kako rodno osviještene politike mogu biti uključene u procese reforme i programiranja. Izvještaj procjenjuje tri konkretna područja interesa: demokratske institucije i reformu javne uprave, pravosuđe i zaštitu osnovnih prava i upravljanje javnim finansijama i borbu protiv korupcije. Koristi mješovite metode prikupljanja podataka zasnovane na pregledu dokumentacije i analizi. Zatim je urađena triangulacija s podacima prikupljenim putem polustrukturiranih i strukturiranih intervjua sa ekspertima u konkretnim podoblastima. Postupak početne evaluacije provela je neformalna referentna grupa koju su činili eksperti zaposleni u nadležnim institucijama koje su direktno povezane sa evaluacijom. Referentna grupa dala je komentare na nacrt, opseg i metodologiju kako bi se otklonile sve činjenične greške i osigurala izvodljivost i primjerenost zaključaka.

Analiza podataka i evaluacija ukazuju na to da vladina tijela u Bosni i Hercegovini ne mogu u dovoljnoj mjeri riješiti neriješena pitanja vezana za zahtjev da institucije i procesi osiguraju visok kvalitet demokratije, vladavine prava, ljudskih prava, kao i zaštitu i uvažavanje manjina. Nedostatak čvrstog opredjeljenja za vladavinu prava u BiH i dalje predstavlja jedan od osnovnih izazova za potpunu demokratizaciju zemlje. Važna područja vladavine prava, kao što je npr. pravosuđe, iziskuju sistemske reforme. Postoje mnogobrojne slabosti i nedostaci u radu pravosuđa i javne uprave, kao i značajan raskorak između zakona i prakse. Ključni donosioci odluka ne uspijevaju pokazati snažan fokus na rješavanje i prevazilaženje postojećih izazova. Nema vidljivog i održivog napretka u izgradnji mehanizama i institucionalnih kapaciteta za prevenciju zloupotrebe javnih sredstava. Korupcija je prisutna na visokim nivoima, dok iz redovnog javnog diskursa gotovo u potpunosti izostaju pitanja usvajanja međunarodnih normi za borbu protiv korupcije. Ne postoji ciljana saradnja između nadležnih institucija unutar sistema vladavine prava, što se negativno odražava na njihov integritet u pružanju usluga koje građani očekuju.

1.1. IPA struktura i koordinacija u BiH

Buduća pomoć Evropske unije kroz IPA program u Bosni i Hercegovini bazirat će se na Programskom okviru IPA III, kao što je IPA strateški dokument koji se fokusira na prioritete u procesu pristupanja, čime se obuhvataju svi specifični ciljevi iz Uredbe o IPA III, uključujući šest vodećih inicijativa. Okvir za programiranje osmišljen je kao jedinstveni dokument koji obuhvata sve akcije korisnika programa IPA III sa zajedničkim finansijskim alokacijama. Okvir za IPA III ima nekoliko glavnih karakteristika, prvenstveno pomoć u implementaciji prioriteta iz Strategije proširenja za Zapadni Balkan, ostvarivanje maksimalnog uticaja šest vodećih inicijativa, primjenu sektorskog pristupa u pretpriputnoj pomoći da bi se dao efikasan, na rezultate usmjeren i mjerljiv podsticaj za domaće reforme usmjerene na ispunjenje uslova za pridruživanje, koje će uzeti u obzir relevantne strategije i sektorske politike na državnom nivou.

Državni koordinator za IPA (DIPAK) i dalje će biti glavni kontakt Evropske komisije (EK) u sveukupnom procesu strateškog planiranja, koordinacije programiranja, praćenja implementacije, evaluacije i izvještavanja za program IPA. U tom pogledu BiH treba osigurati funkcionalnu i djelotvornu koordinaciju na tehničkom nivou u sklopu postojećih struktura za implementaciju i monitoring, jačajući pritom sve aspekte koordinacije na političkim nivoima. Koordinacijske strukture treba da predvide veći angažman organizacija civilnog društva i zajednički mehanizam praćenja implementacije. Vlasti u BiH treba da unaprijede koordinaciju svih nivoa vlasti i osiguraju sveobuhvatne institucionalne nadležnosti za koordinaciju i praćenje implementacije različitih strateških okvira. Nakon usvajanja strateškog okvira, nadležna tijela u BiH treba da razmotre uspostavljanje foruma za dijalog o politikama koji će predvoditi BiH sa EK u vezi sa reformama upravljanja javnim finansijama. U svim tematskim oblastima relevantnim za regionalne politike Bosna i Hercegovina treba unaprijediti vlasnički odnos institucija uključenih u planiranje i

programiranje fondova EU. Treba uspostaviti institucionalne i upravne strukture u cijeloj zemlji, kao i zakonodavne mjere za upravljanje i implementaciju budućih fondova EU kako bi se izvršile pripreme za buduću koordinaciju strukturnih instrumenata EU i osigurala održivost njihovih budućih operativnih programa.

Postojanje otpornih sektorskih strategija sa sistemima koordinacije, monitoringa i izvještavanja, od ključne je važnosti za pripremu za IPA III, gdje će se samostalno ocjenjivati svaki sektorski pristup na osnovu ostvarenog napretka. U sektoru koji se naziva *Demokratija i upravljanje* organi vlasti u BiH primarno bi trebali završiti proces usvajanja strategija za reformu javne uprave (PAR) i upravljanja javnim finansijama (PFM). To je potrebno za fiskalnu stabilnost BiH i za ispunjavanje kriterija za standarde za mala poduzeća. Evropska komisija također je naglasila potrebu za postojanjem zajedničkog Akcionog plana kao pratećeg dokumenta uz Okvir za stratešku reformu javne uprave. Zajednički akcioni plan treba da obuhvati različite aktivnosti koje uzimaju u obzir zajedničke ciljeve, zajedničke aktivnosti ili posebne aktivnosti za svaki nivo i da uključi zajednički sistem monitoringa uz prikupljanje podataka, što je potrebno za implementaciju Strategije. U sektoru *Vladavina prava i osnovna prava* organi vlasti primarno se trebaju fokusirati na obnavljanje i usvajanje više strategija u vezi s reformom sektora pravosuđa, borbom protiv korupcije, ratnim zločinima i ljudskim pravima.

1.2. Pregled stanja u oblasti demokratije i vladavine prava u BiH

Vlasti u Bosni i Hercegovini nisu u dovoljnoj mjeri ispunile kriterije u vezi sa stabilnošću institucija koje garantiraju visok nivo demokratije, vladavine prava, ljudskih prava, kao i uvažavanje i zaštitu manjina. Pokazale su samo djelomičan napredak u ispunjavanju međunarodnih standarda. Na Indeksu vladavine prava World Justice Projecta Bosna i Hercegovina zauzima 60. mjesto na listi od 126 zemalja, s prosječnom ocjenom 0,53 od 1. Na Indeksu demokratske slobode u svijetu BiH se 2019. godine nalazila na 103. od 167 mjesta, s prosječnom ocjenom od 4,86 od 10,00, a u izvještaju Freedom Housea ocijenjena je kao „djelomično slobodno” društvo sa 53 od 100 bodova.

Svjetski izvještaj Human Rights Watcha navodi da vlasti u BiH još nisu uklonile diskriminativne odredbe iz Ustava, da zaostaju u zaštiti žena od rodno zasnovanog nasilja i da ne mogu osigurati visoke standarde medijskih sloboda. OSCE-ov Monitor mržnje registrirao je oko 119 incidenata s elementima vjerske i nacionalne netolerancije. Studija Svjetske banke o inkluziji Roma na Zapadnom Balkanu također ukazuje na ograničen napredak u unapređenju pristupa Roma obrazovanju, zapošljavanju, zdravlju i stambenom zbrinjavanju.

Nedostatak čvrstog opredjeljenja za vladavinu prava u BiH i dalje predstavlja jedan od osnovnih izazova za potpunu demokratizaciju zemlje. Evropski parlament još jednom je ponovio kako vlasti na svim nivoima u BiH treba da nastave ustavne, političke i izborne reforme kojima će se BiH transformirati u potpuno efikasnu, inkluzivnu i funkcionalnu državu zasnovanu na vladavini prava. Povjerenica Vijeća Evrope za ljudska prava Dunja Mijatović posjetila je Bosnu i Hercegovinu i pozvala lokalne vlasti da preuzmu veću odgovornost u reakciji na migrantsku krizu i apelirala da se prestane s veličanjem ratnih zločina i ratnih zločinaca u BiH.

1.3. Kontekst državnog i ostalih nivoa

S obzirom na to da je Bosna i Hercegovina visoko decentralizirana zemlja sa složenim ustavnim uređenjem, njeni pravni i sistemi vlasti izuzetno su podložni politički i stranački uzrokovanim zastojima. U proteklih godinama razne međunarodne organizacije poduzele su popriličan broj inicijativa za rješavanje aktuelnih nedostataka u oblasti vladavine prava. O trenutnim dešavanjima u političkom sistemu BiH naučnici često govore kao o „zarobljavanju države” pomoću kojeg su se lokalne elite ugnijezdile u „klijentelističke i nepotističke strukture” koje im osiguravaju da u svojim rukama zadrže vlast i pristup ključnim resursima. Na ovaj način efektivno su onemogućeni bilo kakav napredak i reforme koje bi ojačale nivo države u odnosu na entitete i kantone, povećale i osnažile vladavinu prava, dovele do nezavisnosti policije i pomaka ka većoj konkurentnosti i nezavisnosti u dodjeljivanju državnih ugovora.

Međunarodni katalizator kao što je proces pridruživanja Evropskoj uniji jedan je od pristupa za analizu napretka u vladavini prava i institucionalnim reformama u BiH. S ovim pitanjem povezano je nekoliko nedavnih dešavanja zabilježenih u različitim dokumentima. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) stupio je na snagu 2015. godine, a BiH je za kandidatski status aplicirala bez ispunjenja prethodnih uslova. Nova strategija, koju su predložili britanski

i njemački ministri vanjskih poslova, predstavila je pristup „novog redoslijeda uslova“ koji će Bosni i Hercegovini omogućiti „napredak prema EU i rješavanje neriješenih socioekonomskih izazova s kojim se suočava“. Zato je 2015. usvojena Reformska agenda, „s ciljem rješavanja teške socioekonomske situacije i unapređenja vladavine prava i reforme javne uprave“.

U decembru 2016. godine na sastanku Pododbora za pravdu, slobodu i sigurnost Evropske komisije razgovaralo se s nadležnim organima Bosne i Hercegovine o najnovijim dešavanjima u oblasti pravde, osnovnih sloboda, unutrašnjih poslova i sigurnosti. Komisija je posebno naglasila da će od ključne važnosti za jačanje vladavine prava u zemlji biti konsolidacija nezavisnosti, odgovornosti, efikasnosti i opšte profesionalnosti u cijelom pravosudnom sistemu. U decembru 2017. godine na sastanku Pododbora za pravdu, slobodu i sigurnost ponovno je istaknuta potreba da se osigura pristup besplatnoj pravnoj pomoći bez diskriminacije i da se promoviraju prava žena i ravnopravnost spolova.

U februaru 2018. godine Evropska komisija usvojila je dokument pod nazivom *Kredibilna perspektiva proširenja i pojačan angažman EU sa Zapadnim Balkanom*, u čijem fokusu su reforme u oblasti vladavine prava, osnovnih prava i dobre uprave, koje i dalje predstavljaju goruća pitanja za zemlje Zapadnog Balkana. Dokument također predstavlja ključnu referentnu tačku prema kojoj će EU cijeniti izgleda ovih zemalja. U njemu se ističe da se moraju značajno ojačati vladavina prava, osnovna prava i uprava. Pravosudne reforme, borba protiv korupcije i organiziranog kriminala i reforma javne uprave treba da poluče konkretne rezultate, a funkcioniranje demokratskih institucija valja ozbiljno unaprijediti.

U martu 2019. godine Evropska komisija je pokrenula *Inicijativu EU za pojačano praćenje vladavine prava u BiH*, koja se fokusira na definiranje osnovnih uzroka za nedostatke u oblasti vladavine prava u Bosni i Hercegovini i obuhvata cjelokupni sistem vladavine prava: sudove, tužilaštva i agencije za provedbu zakona. U maju 2019. godine Evropska komisija je usvojila Mišljenje o zahtjevu BiH za članstvo u Evropskoj uniji, gdje je naglasila oblasti u kojima vlasti BiH treba suštinski da unaprijede zakonodavni i institucionalni okvir kako bi se osiguralo da zemlja ostvari ključne prioritete. U dijelu pod nazivom „Vladavina prava“ Evropska komisija poziva nadležna tijela BiH da unaprijede rad pravosuđa donošenjem novog zakona o Visokom sudskom i tužilačkom vijeću i zakona o sudovima u Bosni i Hercegovini u skladu sa evropskim standardima; da ojačaju prevenciju i borbu protiv korupcije i organiziranog kriminala, uključujući pranje novca i terorizam; da osiguraju efektivnu koordinaciju upravljanja granicom i kapacitetima za upravljanje migracijama na svim nivoima; i da osiguraju funkcioniranje sistema azila. U dijelu pod nazivom „Osnovna prava“ Evropska komisija, između ostalog, naglašava važnost jačanja zaštite prava svih građana, posebno kroz osiguravanje primjene zakonodavstva o zabrani diskriminacije i o ravnopravnosti spolova. Konačno, u dijelu pod nazivom „Reforma javne uprave“ Evropska komisija insistira na provedbi ključnih koraka reforme javne uprave radi unapređenja sveukupnog rada javne uprave tako što će se osigurati profesionalna i depolitizirana državna služba i koordinirati pristup donošenju politikâ primjenjiv na cijelu zemlju.

U decembru 2019. godine grupa viših eksperata za vladavinu prava, na čijem čelu je bio Reinhard Priebe, objavila je Izvještaj stručnjaka o pitanjima vladavine prava u Bosni i Hercegovini. Izvještaj naglašava znatan stepen „disfunkcionalnosti“ javnih institucija u BiH na svim nivoima i u cijeloj zemlji. Ključni akteri ne pokazuju opredijeljenost za rješavanje i prevazilaženje aktuelnih izazova kroz koordinaciju i saradnju. Izostanak odgovarajućeg regulatornog okvira nije uvijek goruće pitanje, jer je u nekim oblastima zakonodavstvo usklađeno s evropskim i drugim međunarodnim standardima. Isto tako, Vijeće za opće poslove Evropskog vijeća (GAC) bez rasprave je usvojilo zaključke iz Mišljenja Komisije o zahtjevu Bosne i Hercegovine za članstvo u EU. U svojim zaključcima Vijeće pozdravlja Mišljenje Komisije i poziva tijela izvršne i zakonodavne vlasti na svim nivoima da započnu rad na ključnim prioritetima utvrđenim u Mišljenju u skladu s legitimnim željama građana Bosne i Hercegovine da napreduju na putu ka Evropskoj uniji.

U januaru 2020. godine novi saziv Vijeća ministara BiH usvojio je programski dokument pod nazivom *Socioekonomske reforme u Bosni i Hercegovini za period 2020-2022. godine*, koji su prethodno usvojile vlade Republike Srpske, Federacije BiH i Brčko Distrikta BiH. Glavne mjere iz ovog dokumenta usmjerene su na održiv i ubrzan privredni rast, na veću konkurentnost privatnog sektora i bolje poslovno okruženje, na uklanjanje politike iz javnih preduzeća i njihovu veću efektivnost, te na reformu zdravstvenog sektora, zaustavljanje iseljavanja mladih i omogućavanje mladima i ženama da ostvare svoj puni potencijal. U februaru 2020. godine Evropska komisija je predložila novu metodologiju pregovora, koja sadrži nove elemente, klastere poglavlja za pregovore, mapu puta za vladavinu prava, mapu puta za funkcioniranje demokratskih institucija i reformu javne uprave itd. Klaster osnovnih pitanja će biti otvoren prvi a zatvoren posljednji, a napredak u tim oblastima će odrediti opštu dinamiku pregovora.

Alternativni izvještaj o zahtjevu Bosne i Hercegovine za članstvo u Evropskoj uniji koji je izradila i objavila Inicijativa za monitoring evropskih integracija Bosne i Hercegovine (2019. godine) također ističe nedostatke trenutnih reformskih procesa u oblastima vladavine prava i demokratije. Izvještaj također naglašava nastavak neplanskog i neefikasnog rada parlamenata u BiH: Parlamentarna skupština BiH bila je u potpunosti neaktivna, u Narodnoj skupštini RS usvojeno je 46 zakona, od čega 29 (63%) po hitnom postupku. U Parlamentu FBiH usvojeno je 14 zakona, od čega dva po hitnom postupku, osam po skraćenom postupku i tek četiri u redovnoj proceduri. Takvo stanje značajno se odrazilo na efikasnost rada Vijeća ministara BiH. Pored toga, tokom izvještajnog perioda nije ostvaren značajniji napredak u jačanju administrativnih i institucionalnih kapaciteta za ocjenu usklađenosti propisa BiH sa pravnom stečevinom EU. Izvještaj ističe da nije zabilježen značajniji napredak u ključnim oblastima reforme javne uprave, jer se mnoge slabosti i nedostaci u radu javne uprave ponavljaju. Mnoge od aktivnosti planiranih u sklopu Strategije za borbu protiv korupcije BiH nisu provedene ili su samo djelomično provedene, a Zakon o sprečavanju sukoba interesa u institucijama Bosne i Hercegovine još nije usvojen. Pored toga, nije ostvaren značajniji napredak u finansiranju političkih stranaka; propuštena je prilika da se unaprijede mjere i ojačaju mehanizmi za sprečavanje zloupotreba javnih resursa u svrhu izborne kampanje i pritiska na birače, kao i drugih vrsta zloupotreba koje su učestale zbog nedovoljno preciznih odredbi.

1.4. Demokratske institucije i reforma javne uprave (pregled)

Javna uprava u Bosni i Hercegovini često se opisuje kao previše glomazan i previše složen aparat sa preklapanjem nadležnosti i nejasnom podjelom odgovornosti na različitim nivoima vlasti. U institucijama BiH zaposleno je oko 23.000 državnih službenika, u javnim službama Republike Srpske zaposleno je oko 6.500 osoba, a u sektoru javne uprave u Federaciji BiH 13.500 osoba. Glavni fokus jačanja institucionalnih kapaciteta demokratskih institucija u sklopu procesa evropskih integracija odnosi se na jačanje uloge koju parlamenti u BiH imaju na svim nivoima zakonodavnog procesa i na omogućavanje inkluzivnijeg okruženja za učešće organizacija civilnog društva u tom procesu kroz djelotvoran dijalog sa organima vlasti. Glavni fokus u reformi javne uprave (PAR) je na osiguravanju efikasnije, digitalizirane, profesionalne i odgovorne uprave koja pruža bolje usluge građanima i poslovnim subjektima.

1.4.1. Izbori, učešće i zastupljenost

Politička zastupljenost u višeslojnim institucionalnim strukturama u BiH je kombinacija pariteta i proporcionalne zastupljenosti tri glavne etničke grupe koje su službeno priznate kao konstitutivni narodi i Ostalih. Od 2000. godine oba entiteta su podijeljena na izborne jedinice, dok je prije toga svaki činio jednu izbornu jedinicu. Ustav je rezultirao segmentiranim biračkim tijelom, suštinski podijeljenom po etničkim linijama, pri čemu svaki segment ima različita pravila za promociju etničke integracije na internom planu. Član 4.19 Izbornog zakona BiH propisuje da svaka kandidatska lista uključuje kandidate muškog i ženskog spola, koji su ravnopravno zastupljeni. Ravnopravna zastupljenost spolova postoji u slučaju kada je jedan od spolova zastupljen s najmanje 40% od ukupnog broja kandidata na listi. Na lokalnim izborima 2012. godine u cijeloj BiH samo pet žena je izabrano na funkciju opštinske načelnice. Vijeća/skupštine opština i gradova u FBiH imaju u prosjeku 23,26 vijećnika/ce, od čega u prosjeku 4,05 žena u trenutnom sazivu. Skupštine opština i gradova u RS imaju u prosjeku 22,4 odbornika, od čega u prosjeku 3,18 odborničkih mjesta zauzimaju žene u 2015. godini. Od 518 mjesta u zakonodavnim tijelima na svim nivoima žene su osvojile 142 mandata na opštim izborima 2018. godine, odnosno 27% svih izabranih poslanika. Učešće žena opada sa inicijalnih 40% na ovjerenim kandidatskim listama na manje procenete na dan izbora i kasnije prilikom imenovanja u organe vlasti. Učešće žena od 27% opast će na ispod 20% do kraja procesa formiranja vlasti kao indirektni rezultat izbora.

Izborni zakon BiH također propisuje da pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo na zastupljenost u opštinskom vijeću, odnosno u skupštini opštine i gradskom vijeću, odnosno skupštini grada srazmjerno procentu njihovog učešća u stanovništvu prema posljednjem popisu u Bosni i Hercegovini. Međutim, pripadnici nacionalnih manjina nisu mogli da se kandidiraju za Predsjedništvo na opštim izborima 2018. godine zbog kontinuiranog propuštanja da se izmijene diskriminativne odredbe Ustava. Isto tako, vlasti u Mostaru ponovno nisu izmijenile Statut grada u skladu s odlukom Ustavnog suda Bosne i Hercegovine iz 2010. godine kako bi se uvažio princip „jedna osoba jedan glas“, zadržavši ideju da se lokalni izbori u Mostaru održe 2018. godine u isto vrijeme kada i opšti izbori u oktobru. Zbog političkih nesuglasica lokalni izbori u Mostaru nisu održani od 2008. godine, što krši prava glasača u tom gradu.

1.4.2. Reforma uprave i pružanje usluga

Fokus reformskog procesa je na osiguravanju efikasnije, digitalizirane, profesionalne i odgovorne administracije koja pruža bolje usluge građanima i poslovnim subjektima. Zakon o upravnom postupku BiH (član 5.) osigurava zaštitu i ostvarivanje prava stranaka u skladu sa Ustavom BiH, sa Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i sloboda i sa Aneksom 6 Opšteg okvirnog sporazuma za mir u BiH prilikom provedbe postupaka i odlučivanja. Ured koordinatora za reformu javne uprave u BiH osnovan je Odlukom Vijeća ministara u oktobru 2004. godine slijedom preporuke iz Studije izvodljivosti za BiH. Formiranje Ureda bilo je odgovor na potrebe građana za učinkovitijom i odgovornijom javnom upravom na svim nivoima vlasti, sposobnom za preuzimanje obaveza u procesu eurointegracija BiH. Vijeće ministara BiH, vlade FBiH i BDBiH usvojili su Strateški okvir za reformu javne uprave. Vlada Republike Srpske taj dokument još nije usvojila. Prije toga je neophodno usvajanje zajedničkog akcionog plana za implementaciju.

U decembru 2018. godine Vijeće Ministara usvojilo je dva dokumenta: Politiku proaktivne transparentnosti i Standarde proaktivne transparentnosti. Standardi sadrže 38 vrsta informacija koje javne institucije na nivou BiH treba da objave na svojim web stranicama. Na taj način će druge institucije slijediti primjer Ureda koordinatora za reformu javne uprave, koji je sve ove dokumente objavio na službenoj web stranici – od informacija o javnoj nabavci do plata zaposlenih. Vijeće ministara BiH usvojilo je Politiku razvoja informacionog društva 2017-2021. godine. Usvojena politika usklađena je sa sedam strateških stubova razvoja IKT iz Digitalne agende za Evropu.

U Federaciji BiH Strategija reforme javne uprave 2017-2020. godine ima za cilj uspostavljanje sektora javne uprave koji je usmjeren na korisnika. Ovaj cilj podrazumijeva smanjenje administrativnog opterećenja, omogućava dostupnost usluga različitim komunikacijskim kanalima i osigurava visoke standarde kvalitete uz smanjene cijene usluga. Ne postoje drugi mehanizmi za informiranje javnosti osim javne rasprave u sklopu procesa usvajanja i odobravanja budžeta i objavljivanja usvojenog budžeta na web stranici Federalnog ministarstva finansija. U Federaciji BiH ne postoji obaveza niti praksa izrade tzv. "budžeta za građane". U Republici Srpskoj Ministarstvo za naučno-tehnološki razvoj, visoko obrazovanje i informaciono društvo nadležno je za razvoj strategije za tehnološki razvoj RS, kao i razvoj, praćenje i promociju informacionog društva.

Vijeće ministara BiH nedavno je usvojilo dokument pod nazivom *Socioekonomske reforme u Bosni i Hercegovini za period 2020-2022. godina*. Provedba planiranih socioekonomskih reformi će doprinijeti implementaciji višegodišnjeg Akcionog plana regionalne ekonomske zone (RAE MAP) zasnovanog na evropskim standardima i olakšati integraciju BiH u regionalne i evropske vrijednosne okvire. Uspostavljanje regionalnog digitalnog prostora i bolje integrirana tržišta rada sa privredama susjednih zemalja otvorit će nove prilike za mlade u Bosni i Hercegovini, što je važno u pogledu stope nezaposlenosti u toj populaciji.

1.5. Pravosuđe i zaštita osnovnih prava (pregled)

U Bosni i Hercegovini bitna područja vladavine prava kao što je pravosuđe iziskuju sistemske reforme. Od krajnje je važnosti da te reforme budu u skladu s interesima zemlje i njenih građana. Reforme su ključne za unapređenje uslova života i osiguravanje stabilnog okruženja za ekonomski razvoj. Ključne su i za napredak zemlje, za doprinos boljem, stabilnijem i sigurnijem životu njenih građana, a ne samo da se označe završeni zadaci u okviru procesa pridruživanja Evropskoj uniji.

1.5.1. Pravosudni sistem

Bosna i Hercegovina ima četiri pravosudna sistema: pravosudni sistem BiH, pravosudni sistem FBiH, pravosudni sistem RS i pravosudni sistem BDBiH. Svaki od ovih nivoa ima vlastite zakone. Tako postoje četiri krivična zakona, četiri zakona o krivičnom postupku, četiri zakona o parničnom postupku i četiri zakona o izvršnom postupku, koji su svi istovremeno na snazi. U 2003. godini provedena je reforma pravosudnog sistema na državnom nivou. Usvojeni su najvažniji procesni zakoni, pa su time u cijeloj zemlji uvedeni isti parnični i krivični postupci. Visoko sudsko i tužilačko vijeće (VSTV) kao nezavisno tijelo vrši imenovanje svih sudija i sutkinja i odgovorno je za njihovo ponašanje. U periodu od 2004. do 2018. godine VSTVBiH osiguralo je 97 miliona KM za projektne aktivnosti, koje su uključivale pravosudne institucije na svim nivoima vlasti. Nezavisnost sudija i sutkinja proizlazi iz njihovog službenog statusa.

Teoretski, imaju trajni mandat, stabilnu platu i nezavisni su od vanjskih i internih uticaja u odlučivanju. Predmeti se dodjeljuju u rad nasumično putem kompjuterskog programa u skladu s prethodno definiranim kriterijima.

U praksi, građanski postupci su složeni, formalizirani i traju predugo. To znatno ograničava prava građana na djelotvornu sudsku zaštitu u građanskim stvarima i dovodi do povećane pravne nesigurnosti. Građanski sudovi su preopterećeni sa 1,9 miliona neriješenih predmeta neplaćenih računa za komunalne usluge, što je neodrživo. Sudske presude zbog neplaćenih računa koriste se kao sredstvo za opravdanje neodrživih dugovanja javnih komunalnih preduzeća, koja su većinom u vlasništvu entitetskih i kantonalnih vlada odnosno Vlade BDBiH. Zastarjeli sistem izvršenja i nedostatak podataka o korisnicima komunalnih usluga, uključujući registar dužnika po kategoriji dohotka, dodatno pogoršavaju ovaj problem. Drugi glavni uzrok nezadovoljstva građana sistemom građanskog pravosuđa je predugo trajanje sudskih postupaka. Krivično pravosuđe u BiH neuspješno se bori protiv teškog kriminala i korupcije. Ni jedan od četiri postojeća krivičnopravna sistema u zemlji ne funkcioniše adekvatno. Saradnja između institucija na državnom, entitetskom/okružnom i kantonalnom nivou izuzetno je slaba. Nedostatak koordinacije i saradnje između aktera u krivičnopravnom sistemu (tj. agencija za provedbu zakona, tužilaštava i sudova na svim nivoima u BiH) neizbježno stvara uslove za ozbiljnu disfunkcionalnost i manjak efikasnosti. Kvalitet mnogih krivičnih istraga je vrlo nizak.

1.5.2. Osnovna prava

Besplatna pravna pomoć u krivičnim predmetima u BiH osigurana je u skladu s odredbama Zakona o krivičnom postupku BiH. Osumnjičenom ili optuženom mora biti dodijeljen branilac. Branilac također mora biti dodijeljen osobama slabog imovnog stanja. Do sada su usvojeni zakoni u BiH i uspostavljene vladine agencije u RS, BDBiH i u osam kantona. Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći usvojen je na nivou BiH, ali ne i FBiH. RS je također usvojila Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći. Centar za pružanje besplatne pravne pomoći RS uspostavljen je kao upravna organizacija pri Ministarstvu pravde RS. Razvojni program Ujedinjenih nacija u BiH (UNDP) proveo je projekat *Pristup pravdi – Suočavanje s prošlošću i izgradnja povjerenja za budućnost*, koji je za cilj imao, između ostalog, uspostavljanje sistema koordinacije i jačanja saradnje između vladinih agencija i nevladinih organizacija koje pružaju besplatnu pravnu pomoć.

Sloboda izražavanja je u praksi ograničena mnogobrojnim pritiscima na novinare, uključujući prijetnje smrću. Bosna i Hercegovina nalazi se na 63. mjestu na svjetskom Indeksu slobode medija Reportera bez granica za 2019. godinu. Izvještaj ističe polariziranu političku klimu, stalne verbalne napade i nacionalističku retoriku, te neprijateljsko okruženje za slobodu medija. Urednička politika kao odraz etničkih podjela i govora mržnje sve je prisutnija. Novinari su napadani zbog etničkog porijekla, kao i zbog onoga o čemu pišu. Koncentracija medijskog vlasništva razlog je za zabrinutost, naročito zbog toga što to vlasništvo nije transparentno. Ustav Republike Srpske garantira slobodu štampe i drugih oblika javnog informiranja. Ipak, nekoliko takvih slučajeva prijavljeno je u protekloj godini u toku protesta u Banjaluci. Ministarstvo unutrašnjih poslova RS predložilo je izmjene Zakona o policiji (zabrana fotografiranja policijskih službenika na dužnosti), čime bi se ovakvo postupanje policije učinilo legitimnim, a rad novinara kriminalizirao.

Pravo na slobodu mirnog okupljanja i pravo na udruživanje uključuje i pravo na osnivanje i učlanjivanje u sindikate radi zaštite interesa pojedinca. U Federaciji BiH sloboda udruživanja na nivou tog entiteta garantirana je odredbom člana 2. stav 2. tačka a) Ustava FBiH i Zakonom o udruženjima i fondacijama FBiH. Istovremeno, u Republici Srpskoj sloboda udruživanja zaštićena je Ustavom RS i Zakonom o javnom okupljanju. Uprkos dobro utvrđenim slobodama i pravima koje garantiraju ustav i relevantni zakoni, u Banjaluci se 2019. godine desilo nekoliko napada s ciljem ograničavanja slobode izražavanja i slobode okupljanja u RS. Ograničenja prava na mirno okupljanje i pretjerana upotreba sile koju su primijenili nadležni organi postali su svakodnevna pojava, čime se ozbiljno narušava sigurnost kritički nastrojenih glasova u tom području. Policija RS lišila je slobode nekoliko osoba povezanih s pokretom Pravda za Davida, čiji članovi su organizirali svakodnevne proteste na Trgu Krajine u Banjaluci, tražeći od nadležnih da liše slobode ubice 21-godišnjeg studenta Davida Dragičevića. Među uhapšenima su bili i novinari i članovi opozicije.

1.6. Upravljanje javnim finansijama i borba protiv korupcije (pregled)

Napori da se održi odgovorno upravljanje javnim finansijama i borba protiv korupcije u Bosni i Hercegovini obilježeni su kontinuiranim neuspjehom da se učvrsti napredak i prodube reforme, zbog čega trenutna politička kriza u zemlji podriva ranija postignuća u borbi protiv korupcije. Postojeća duboka fragmentiranost agencija za provedbu zakona širom BiH značajno utiče na njihove opšte kapacitete za borbu protiv kriminala i njegovu prevenciju. Međuagencijska saradnja i razmjena informacija sporadične su i općenito na nezadovoljavajućem nivou. Takva fragmentiranost i izostanak saradnje imaju snažan negativan uticaj i na kapacitete i na efikasnost agencija za provedbu zakona, naročito u predmetima visoke korupcije. Vijeće ministara BiH te vlade FBiH i BDBiH usvojile su strategije za upravljanje javnim finansijama. Vlada RS nije usvojila takav dokument. Međutim, i postojeće strategije uskoro ističu. Jedan od zahtjeva koji proizlazi iz procesa pridruživanja Evropskoj uniji je izrada zajedničkog programa upravljanja javnim finansijama. To će biti moguće onda kada svi nivoi vlasti usvoje svoje strategije, a zatim izrade zajednički pristup i relevantne programe.

1.6.1. Borba protiv korupcije

Na listi indeksa lakoće poslovanja Svjetske Banke Bosna i Hercegovina je na 90. mjestu od 190 uključenih zemalja. Slično mjesto (89. od 180 zemalja) BiH zauzima i na indeksu percepcije korupcije organizacije Transparency International (2018.) s ocjenom 38/100. Evropska komisija i Grupa država protiv korupcije (GRECO) u više navrata su izvještavale o tome da BiH mora uraditi više od puke deklarativne podrške borbi protiv korupcije. „Korupciju/mito“ kao jedan od tri najveća problema u zemlji vidi 55% stanovništva BiH. Borba protiv korupcije i dalje je jedan od glavnih izazova za vladavinu prava u sklopu procesa pristupanja BiH Evropskoj uniji, a usko je povezan s rastom problema vezanih za osnovna prava, rad pravosuđa, unutrašnje poslove i sisteme za provedbu zakona. Operativna neefikasnost agencija za provedbu zakona kao i složeni predmeti organiziranog i finansijskog kriminala posebno su zabrinjavajući. Usvojeno je nekoliko strateških dokumenata o borbi protiv korupcije na nivou države i entiteta te BDBiH, kao i na nižim nivoima upravljanja. Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije BiH je, u skladu sa svojim zakonskim nadležnostima i planiranim aktivnostima iz Programa rada za 2014. godinu, u martu ove godine započela rad na izradi nacrtu Strategije za borbu protiv korupcije i Akcionog plana za period 2015–2019. godine. Vlada FBiH usvojila je Strategiju za borbu protiv korupcije za period 2016–2019. godine. U njoj se navode četiri strateška cilja i 16 strateških prioriteta. Vlada RS formirala je Komisiju za provedbu Strategije borbe protiv korupcije. Komisiju čini 18 članova. Još jedno uključeno tijelo je Posebno odjeljenje za suzbijanje korupcije, organiziranog i najtežih oblika privrednog kriminala, koje je 2016. godine premješteno iz Okružnog tužilaštva u Banjaluci u Republičko javno tužilaštvo Republike Srpske. Vlada BDBiH također je usvojila Strategiju za borbu protiv korupcije i Akcioni plan.

U vezi s posebnim oblastima djelovanja, jedan od prvih prioriteta je unapređenje trenutnih propisa o sukobu interesa u institucijama Bosne i Hercegovine i usklađivanje pravnog okvira u oblasti sprečavanja sukoba interesa. Pored toga, izmjenama bi trebalo uvesti ograničenja na obnašanje funkcija, angažmane i rad javnih funkcionera na period od dvije godine nakon prestanka funkcije, s ciljem sprečavanja prakse korištenja uticaja koje određeni funkcioner možda još ima u dotičnim organima s ciljem pribavljanja koristi. Isto tako, bilo bi od ključne važnosti da se detaljnije definišu ograničenja na rad javnih funkcionera u privatnim preduzećima, a s ciljem sprečavanja situacija u kojima javni funkcioneri imaju udio u vlasništvu ili finansijski interes u državnim preduzećima. Reforme koje su u toku treba da riješe i problem korupcije u poslovnom sektoru u pogledu ponuđača (neispravni ugovori s ponuđačima, nepotkrijepljene ponude, kartelizacija itd.) te da ojačaju koordinaciju podružnica i centralnog ureda tijela za razmatranje nabavki i kapacitete za postupanje u složenim predmetima.

1.6.2. Finansiranje političkih stranaka

Finansiranje političkih stranaka u BiH primarno je uređeno nizom zakona o finansiranju političkih stranaka na nivou države, entiteta i BDBiH, dok Izborni zakon Bosne i Hercegovine regulira finansiranje izborne kampanje. Centralna izborna komisija BiH (CIKBiH) nadležna je za nadzor nad finansiranjem stranaka kao i primjenom ovih zakona, dok Služba za reviziju ove institucije provodi godišnju, predizborno i postizborno reviziju finansijskih izvještaja stranaka. U praksi, trenutni sistem finansiranja političkih stranaka ostaje bez adekvatnog zakonskog nadzora. Političke stranke

u Bosni i Hercegovini dobile su više od 245 miliona KM iz budžeta na svim nivoima u proteklih 12 godina. Od 2004. godine do lokalnih izbora 2016. godine za finansiranje vodećih deset stranaka u Bosni i Hercegovini izdvojeno je 187 miliona KM. Dodijeljena sredstva mogu se utrošiti samo za ispunjavanje ciljeva definiranih programom i statutom stranaka. U toku svakog izbornog procesa bilo je nekoliko izvještaja o neprimjerenom upravljanju sredstvima i o prevari. Bez adekvatnog nadzora i odgovarajućeg sistema sankcija i prevencije, stranački lideri i članovi stranaka često podnose netačne i nepotpune finansijske izvještaje o utrošku sredstava. Ipak, nema političke volje da se ovo pitanje uredi i da se izmijene postojeće odredbe zakona. Pravni okvir koji uređuje finansiranje političkih stranaka i dalje ima značajne nedostatke, koji onemogućavaju adekvatan nadzor i primjenu zakona. Neki od ključnih nedostataka su nepostojanje stimulansa za korištenje jedinstvenog bankovnog računa za sve transfere političkih stranaka kako bi se efikasno registrirali svi računi i plaćanja. Nedostaje transparentnosti u računima i aktivnostima subjekata koji su direktno ili indirektno povezani sa političkom strankom.

1.6.3. Nadzor i supervizija nadležnih tijela

Policijska tijela u BiH posebnu pažnju obraćaju na povrede profesionalnih standarda i neprimjereno postupanje policije. Rad policijskih tijela u BiH također podliježe parlamentarnom nadzoru i superviziji internih tijela za kontrolu povreda službene dužnosti. Postoji i civilni nadzor, prijave građana, redovni izvještaji za javnost o radu policije. U Federaciji BiH Ured za reviziju institucija u FBiH osnovan je u skladu sa Zakonom o reviziji institucija u FBiH kao najviše tijelo za reviziju u FBiH. U Republici Srpskoj Odbor za bezbjednost Narodne skupštine RS vrši parlamentarni nadzor nad radom policije. Nadzorni odbor Investicijske razvojne banke RS donio je Pravilnik o internoj reviziji i procesima interne kontrole (2009). U Brčko Distriktu BiH Odsjek za sprečavanje i suzbijanje privrednog kriminaliteta i korupcije i finansijske istrage u Jedinici kriminalističke policije posebna je organizaciona jedinica policije nadležna za ovu oblast policijskog rada. Postoje i izvjesni mehanizmi interne kontrole unutar nekih odjela i institucija (budžetskih korisnika) BDBiH.

2. Instrumentarij za rodno osviještene politike

Ovaj instrumentarij osmišljen je da omogući svim tvorcima politika i zakona da prate korake u procesu planiranja i koriste alate rodno osviještenih politika kako bi izrađeni dokumenti bili inkluzivni, opredijeljeni za ravnopravnost spolova i kako bi odražavali kontekst u zemlji kao i na lokalnom nivou.

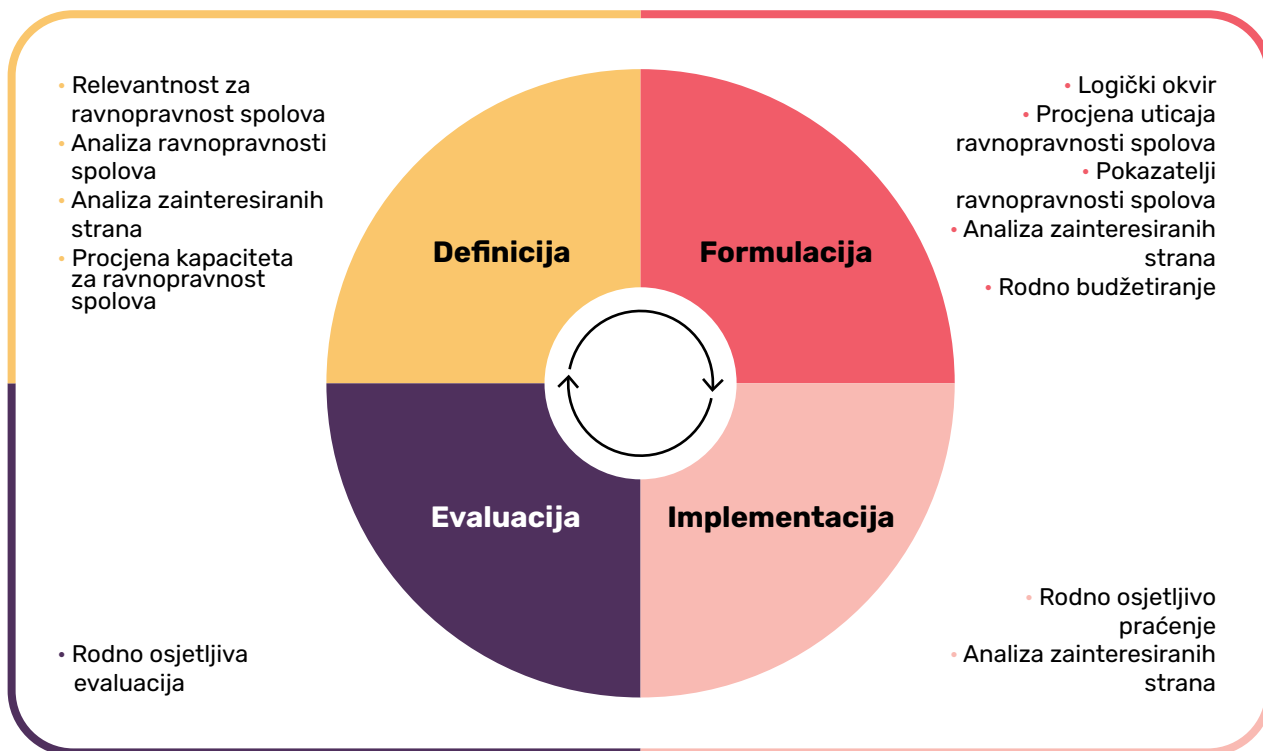
Pojam rodno osviještene politike podrazumijeva sistematsko razmatranje razlika između uslova, situacija i potreba žena i muškaraca u svim politikama i akcijama. To je postupak procjene implikacija svake planirane akcije na žene i muškarce, u svim oblastima i na svim nivoima, uključujući zakonodavstvo, politike ili programe. Na ovaj način tvorcii politika mogu probleme i iskustva žena i muškaraca uključiti kao sastavni dio u planiranje, implementaciju, praćenje i evaluaciju politika i programa u svim političkim, ekonomskim i društvenim sferama. Tako će se osigurati da planirana aktivnost donosi jednaku korist i muškarcima i ženama. Krajnji cilj je postizanje ravnopravnosti spolova.

Glavni cilj instrumentarija je da pruži praktičnu podršku osobama koje učestvuju u planiranju politika. Instrumentarij prati opšti pristup ciklusu planiranja politika, koji podrazumijeva utvrđivanje i definiranje pitanja i prioriteta relevantnih za dati sektor, planiranje relevantnih intervencija, donošenje programa i praćenje napretka kao i evaluaciju rezultata.

Instrumentarij objašnjava koji se alati rodno osviještenih politika mogu koristiti u različitim fazama procesa i sadrži listu pitanja na koja se može odgovoriti za odabrane sektore i konkretna područja politike. Lista pitanja nije konačna, a dokument je formuliran tako da svaki specijalista može dodati relevantna pitanja i podatke za svoje konkretno područje rada.

Koraci ciklusa planiranja uključuju:

1. Fazu definiranja opsega, uticaja i potreba, tokom koje se prikupljaju, procjenjuju i analiziraju alati za analizu ravnopravnosti spolova i različite metode za utvrđivanje potreba žena i muškaraca, vremenski okvir te osnovni podaci za područje intervencije. Ova faza uključuje utvrđivanje relevancije ravnopravnosti spolova ili ulaznih tačaka za analizu ravnopravnosti spolova. Analiza ravnopravnosti spolova može dovesti do identifikacije novih ulaznih tačaka jer će se uzeti u obzir specifični lokalni kontekst i potrebe, kao i opšti i specifični ciljevi zemlje. Analiza zainteresiranih strana pomoći će da se identificiraju glavni partneri koji mogu predstavljati resurs u provedbi rodne analize.
2. Fazu planiranja (formulacije), koja obuhvata korištenje analize ravnopravnosti spolova, konsultacije sa zainteresiranim stranama da se identificiraju i definiraju problemi, uzroci, relevantni ciljevi i da se odaberu relevantne strategije za dati vremenski okvir i opseg. Rodna procjena uticaja pomoći će da se utvrdi hoće li predviđene mjere podržati ciljeve i potrebe ravnopravnosti spolova. Definiranje pokazatelja usko će biti povezano sa rezultatima rodne analize i utvrđenim potrebama za podacima. Definicija pokazatelja može zahtijevati reviziju aktivnosti. Alati za rodno budžetiranje će podržati detaljno planiranje aktivnosti i pružiti nove informacije o nedostacima i novčanim tokovima.
3. Fazu akcije (implementacije), koja zahtijeva sistem praćenja usko povezan sa jasno definiranim pokazateljima i sa fazom za utvrđivanje etapa. Institucionalni kapaciteti koji se procjenjuju u okviru analize ravnopravnosti spolova dalje će zahtijevati konkretnu procjenu kontinuiranog institucionalnog kapaciteta. Uključivanje zainteresiranih strana će osigurati bolje rezultate praćenja i može dovesti do dodatnog mapiranja pojedinačnih zainteresiranih strana u skladu s potrebama specifičnih ciljeva.
4. Evaluaciju ravnopravnosti spolova, koja će uključiti upotrebu alata iz drugih faza i specifičnu procjenu uticaja politike (aktivnosti).

Jedno od prioriteta područja za IPA II u BiH bili su demokratija i upravljanje koje obuhvata potpodručja vladavine prava i osnovnih prava. Cilj IPA II za jačanje demokratije obuhvatao je: jačanje demokratskih institucija i reformu državne službe, naročito unapređenje ekonomskog upravljanja, upravljanja javnim finansijama i pružanja javnih usluga te borbu protiv korupcije. Opseg instrumenata za rodno osviještene politike u ovom vodiču sužen je na elemente reforme javne uprave, na reformu pravosuđa i perspektivu ravnopravnosti spolova te borbu protiv korupcije.

Sistematsko i strukturirano razmatranje potreba i muškaraca i žena dovodi do promjena i novih pristupa ne samo u načinu postupanja prema ljudima već i u načinu donošenja odluka i rada na više strateškom nivou.

Reforma javne uprave (PAR) u sklopu programa IPA II fokusirala se na jačanje demokratskih institucija, inkluzivnije demokratske procese i razvoj efikasnije, digitalizirane, profesionalne i odgovorne uprave koja pruža bolje usluge građanima i poslovnim subjektima. Sve javne operacije koje se direktno tiču građana utiču i na muškarce i na žene, pa ih treba analizirati iz perspektive ravnopravnosti spolova. Da bi se rodno osviještene politike uvele u PAR, relevantne vladine agencije moraju analizirati svoj rad kako bi osigurale da se usluge koje pružaju građanima, strankama i korisnicima pružaju jednako za sve. To iziskuje potvrdu gledišta da je javna uprava u službi građana, što će omogućiti da se bolje sagleda kako na potrebe i okolnosti žena i muškaraca utiču svakodnevne aktivnosti i odluke određene agencije za javnu službu.

Sljedeća potpoglavlja uključuju pitanja koja će pomoći u određivanju relevancije i u raspravi o ulaznim tačkama za identifikaciju rodni potreba podsektora, kao i detaljnija pitanja za rodnu analizu, uz reference na druge alate koji su dostupni u instrumentariju.

AKTIVNOST: *Slijedite ciklus planiranja politike i odgovorite na pitanja navedena u okvirima. Procijenite odgovore, utvrdite glavne rezultate i moguće praznine, koristite procjenu zainteresiranih strana kako biste utvrdili koji su glavni akteri koji vam mogu pružiti podršku u provedbi potpune analize, dati odgovore na vaša pitanja i otkloniti praznine. Odgovori koje dobijete mogu biti povod za dodatna pitanja. Dodajte ih u tabele i nastavite sa istraživanjem. Nakon što ste iscrpili sva pitanja, razmotrite da još jednom pitate: Šta je još relevantno/treba razmotriti/treba pitati?*

2.1. Definicija

Faza definiranja opsega, uticaja i potreba, tokom koje se prikupljaju, procjenjuju i analiziraju alati za analizu ravnopravnosti spolova i različite metode za utvrđivanje potreba žena i muškaraca, vremenski okvir, osnovni podaci za područje intervencije. Ova faza uključuje utvrđivanje relevancije ravnopravnosti spolova ili ulaznih tačaka za analizu ravnopravnosti spolova. Analiza ravnopravnosti spolova može dovesti do identifikacije novih ulaznih tačaka jer će se uzeti u obzir specifični lokalni kontekst i potrebe i opšti i specifični ciljevi zemlje. Analiza zainteresiranih strana će pomoći da se identificiraju glavni partneri koji mogu predstavljati resurs u provedbi rodne analize.

2.1.1. Relevancija ravnopravnosti spolova

Svrha rasprave o relevantnosti je da se identificiraju ključne ulazne tačke za analizu ravnopravnosti spolova. Relevantno je postavljati pitanja izvan uskog područja politike i identificirati poveznice na makro nivou sa drugim područjima politike i globalnom agendom.

Relevancija ravnopravnosti spolova Reforma javne uprave	
Relevancija ravnopravnosti spolova za efikasnu javnu upravu	Kada su žene prisutne u odlučivanju o politikama, veća je vjerovatnoća da će se rješavati pitanja socijalne jednakosti u vezi sa siromaštvom, zdravstvenom zaštitom, obrazovanjem i rodno zasnovanim nasiljem, što će ostvariti veći uticaj na društvo. Javna uprava na nivou centralne, regionalne i lokalne vlasti glavni je instrument za implementaciju politika i programa. Jednako učešće različitih društvenih grupa i jednakost u odlučivanju podstiču bolje upravljanje i unapređuju kvalitet usluga koje pruža javna uprava. Glavne koristi od ravnopravnosti spolova u reformi javne uprave obuhvataju sljedeće: – Korist za sve: pri osmišljavanju javnih usluga uzimaju se u obzir potrebe i perspektive različitih grupa. – Postavlja se primjer poslovnim subjektima i organizacijama civilnog društva. – Bolji su rezultati rada institucija. – Muškarci i žene u vodećim ulogama: inkluzivno, raznoliko, reprezentativno.
Koji su posebno relevantni aspekti za rodnu ravnopravnost u javnoj upravi u vašoj zemlji?	

¹ Rodna pristrasnost u pravnim postupcima prisutna je u svim pravnim sistemima i iziskuje dobro poznavanje ograničenja i potrebnih izmjena zakona i politika, kao i kapaciteta sudskog osoblja u raznim fazama postupka. Rodna pristrasnost posljedica je raširenih stereotipa koji se obično nesvjesno prihvataju. U nastavku navodimo neke primjere mogućih oblasti pristrasnosti, u vezi s obraćanjem strankama u postupku, kao i sa postupanjem i obrazloženjima suda: (*) Bezobzirno i/ili neprimjereno izražavanje (npr. obraćanje ženama sa "djevojke", a muškarcima sa "muškarci", ili obraćanje ženi sa "draga", "dušo", "mlada damo" itd., te korištenje isključivog i rodno određenog jezika, poput "predsjedavajući"); (*) Ocjenjivanje muškarca/žene po tome kako bi muškarac reagirao ili se osjećao u datoj situaciji; (*) Ocjenjivanje muškarca/žene po tome kako bi se trebao ponašati "normalan" muškarac/žena; (*) Nerazumijevanje rodno zasnovanog nasilja, kao što je ciklus nasilja u kontekstu nasilja u porodici, ili seksualnog napada i njegovog uticaja na žrtvu; (*) Nerazumijevanje vrijednosti rada u domaćinstvu i brige o djeci; (*) Neuvažavanje statističkih razlika između muškaraca i žena u pogledu pitanja kao što su nivo dohotka, rad u domaćinstvu i briga o djeci. Druge ulazne tačke za ocjenu aspekata ravnopravnosti spolova su: (1) Ocjena zakona i politika u smislu diskriminacije na osnovu spola, uključujući sistemske nejednakosti, npr. krivičnu politiku u odnosu na različite vrste krivičnih djela, ili praksu u određivanju naknade štete za različite vrste građanskih tužbi; (2) Ocjena zastupljenosti i učešća u sistemu pravde: imenovanje sudija i kontinuirano stručno usavršavanje (kadrovska politika), plata, pozicije odlučivanja u pravosuđu; (3) Ocjena društvenog i kulturnog konteksta, pristrasnosti i stereotipa koji utiču na tumačenje i primjenu zakona i ponašanje aktera u sistemu pravde; (4) Osiguravanje dostupnosti pravnih lijekova za sve uključene strane.

² Komitet CEDAW. 2015. Opšta preporuka br. 33 o pristupu pravdi za žene; https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/1_Global/CEDAW_C_GC_33_7767_E.pdf

Relevancija ravnopravnosti spolova Pravosudni sistem ¹	
Relevancija ravnopravnosti spolova za efikasan pravosudni sistem	Ulazne tačke za uvođenje rodno osviještenih politika u sistem pravde obuhvataju: – Diskriminativne zakone, politike i praksu. – Stereotipe u sistemu pravde i kapacitete institucija. – Pravnu pomoć i odbranu po službenoj dužnosti Opšta preporuka Komiteta CEDAW br. 33 definira univerzalne elemente pristupa pravdi:² – Pravednost zahtijeva neometan pristup žena pravdi, kao i njihovu sposobnost i osnaživanje da traže svoja prava koja su im zakonom garantirana. – Dostupnost zahtijeva uspostavljanje sudova i sudovima sličnih organa u urbanim, ruralnim i udaljenim područjima, kao i njihovo održavanje i finansiranje. – Pristupačnost zahtijeva da svi pravosudni sistemi budu sigurni, priuštivi i fizički pristupačni ženama, te da su prilagođeni i primjereni potrebama žena, uključujući i one među njima koje trpe intersekcionalne ili složene oblike diskriminacije. – Dobar kvalitet pravosudnih sistema zahtijeva da sve komponente sistema budu usklađene sa međunarodnim standardima kompetencija, efikasnosti, nezavisnosti i nepristranosti, da pružaju blagovremene, adekvatne i djelotvorne pravne lijekove koji se izvršavaju i koji vode ka održivom rodno osjetljivom rješavanju sporova za sve žene. Pravosudni sistemi treba da budu kontekstualizirani, dinamični, participativni, otvoreni za inovativne praktične mjere, rodno osjetljivi i treba da uzmu u obzir sve više zahtjeva žena za pravdu. – Pružanje pravnih lijekova zahtijeva od pravosudnih sistema da ženama omoguće održivu zaštitu i smisleno obeštećenje za svu štetu koju su pretrpjele.
Koji su posebno relevantni aspekti za rodnu ravnopravnost u pravosudnom sistemu u vašoj zemlji?	

Relevancija ravnopravnosti spolova Rod i korupcija ³	
Relevancija: Ravnopravnost spolova i korupcija	Ulazne tačke za razmatranje rodno osviještenih politika u kontekstu korupcije obuhvataju sljedeće: – Pružanje javnih usluga: Dostupnost osnovnih javnih usluga i povezanost sa kulturološkim normama i ulogama zbog kojih žene imaju veću odgovornost za domaćinstvo. Žene se obično više oslanjaju na javne usluge. – Odnosi moći: Ocjenjivanje ko ima moć i kakvi se oblici koristi traže za razmjenu inače dostupnih usluga. Moguće je da se za istu uslugu od muškaraca zatraži drugačija vrsta "plaćanja" nego od žena.

³ Transparency International korupciju definira kao „zloupotrebu povjerenih ovlasti za privatnu korist. Korupcija se može podijeliti na visoku, sitnu i političku u zavisnosti od iznosa izgubljenog novca i sektora u kojem se događa“. Korupcija podriva demokratiju, jednakost, vladavinu prava, vrijednosti i pravdu. Žene i muškarci imaju različitu percepciju i iskustva korupcije, a žene više pate od korupcije zbog nejednakih odnosa moći između muškaraca i žena. Takva dinamika moći ograničava pristup žena javnim resursima, informacijama i procesima odlučivanja, čime se podržava društvena, kulturna i politička diskriminacija. Postoje oblici korupcije kao što su seksualna iznuda i sitna korupcija, koji predstavljaju velik teret za žene. Seksualna iznuda, jedan od teških rodno određenih oblika korupcije, može se definirati kao zloupotreba moći radi pribavljanja seksualne koristi ili nadmoći. Ova pojava pogađa žene i djevojke širom Latinske Amerike, naročito u zemljama niskog i srednjeg prihoda i u udaljenim područjima. Seksualna iznuda rijetko je obuhvaćena definicijama korupcije uprkos tome što je dokumentirano da žene i djevojke često budu prisiljene na pružanje seksualnih usluga prije nego davanja novca radi pristupa javnim uslugama. Za više informacija posjetite: <https://www.transparency.org/glossary/term/corruption> i <https://www.wilsoncenter.org/publication/the-link-between-corruption-and-gender-inequality-heavy-burden-for-development-and>

	– Rodno određeni oblici korupcije: „Seksualna iznuda“ – Pristup donošenju političkih odluka: Transparentnost javnog odlučivanja, uključujući procese konsultacija i korupciju unutar političkih stranaka. – Mehanizmi za podnošenje pritužbi i efektivnost sistema; – Korupcija i zdravstvena zaštita: Smrtnost žena na porodu.⁴ Specifično neproporcionalan uticaj korupcije na žene:⁵ – Seksualna iznuda kao oblik korupcije često nije prepoznata ili se prikazuje kao uobičajena. – Pristup resursima za domaćinstvo pod uticajem je sitne korupcije. Korupcija oduzima resurse domaćinstva, a njene posljedice mogu se drugačije odraziti na žene i djevojke. – Korupcija u političkim strankama odražava se na pristup pozicijama odlučivanja. Nejednakost u učešću u politici i donošenju odluka doprinosi donošenju sistemskih odluka koje podrivaju usluge koje utiču na žene. – Prijavljivanje korupcije – rodno definirani stavovi prema korupciji, dostupnosti i korištenju mehanizama prijavljivanja.
Koji su posebno relevantni aspekti za rodnu ravnopravnost i korupciju u vašoj zemlji?	

2.1.2. Analiza ravnopravnosti spolova

Analiza ravnopravnosti spolova predstavlja niz instrumenata za utvrđivanje razlika u uslovima, potrebama, stopama učešća, pristupu resursima i razvoju, kontroli imovine, mogućnostima za donošenje odluka itd. između žena i muškaraca u njihovim dodijeljenim rodnim ulogama. Detaljna rodna analiza omogućava tvorcima politika da uvide neravnopravnost spolova u datoj situaciji ili sektoru, opisuje trenutno stanje kontekstualne situacije i istražuje uzroke i posljedice rodnih razlika na ciljanu grupu.

Analiza ravnopravnosti spolova Reforma javne uprave	
Zakoni i politike	– Koji su glavni zakoni koji uređuju sektor? – Sadrže li ovi zakoni izričite reference na žene i muškarce? – Koje su rodne pristranosti i rodne razlike u ovim zakonima? • Da li zakon/politika dodjeljuje prava samo ženama/muškarcima, određenom nivou obrazovanja ili drugom statusu? Da li su ovi zahtjevi neophodni i proporcionalni?
Institucije	– Koje su glavne institucije koje upravljaju sektorom? – Koji je mehanizam za ravnopravnost spolova u sektoru?

⁴ https://www.transparency.org/whatwedo/publication/policy_position_01_2014_gender_equality_and_corruption_what_are_the_linkage

⁵ Transparency International factsheet, 2014.

https://www.transparency.org/whatwedo/publication/policy_position_01_2014_gender_equality_and_corruption_what_are_the_linkage i Gender and Corruption Topic Guide, 2016.

https://www.transparency.org/files/content/corruptionqas/Topic_guide_gender_corruption_Final_2016.pdf

Zastupljenost muškaraca i žena	– Zastupljenost žena/muškaraca u institucijama javne uprave: podaci po institucijama, sektorima. – Žene/muškarci u donošenju odluka: Podaci o donošenju odluka i funkcijama. – Koji su faktori koji stimuliraju zastupljenost žena/muškaraca u konkretnom sektoru? – Kakva je razlika u platama između muškaraca i žena u javnoj službi?
Praznine u podacima	– Koji su podaci razvrstani po spolu dostupni? – Da li uputstva na nivou države i drugim nivoima podrazumijevaju redovno prikupljanje podataka razvrstanih po spolu? – Da li se podaci prikupljaju i analiziraju kako bi se bolje razumjela rodna pitanja i izradile mjere za rješavanje rodni razlika?
Državna služba: procesi upravljanja kadrovskim kapacitetima	Zapošljavanje: – Postoji li jasan postupak zapošljavanja, odabira i angažmana vođen principima ravnopravnosti spolova i nediskriminacije na svim nivoima vlasti i javnim institucijama? – Da li se kontinuirano prate javne politike zapošljavanja i angažovanja, prikupljaju li se podaci i vrše li se evaluacije radi procjene rodno balansa i drugih inkluzivnih mjera upravljanja? – Koji su zahtjevi za uvođenje u posao i kako su svijest i alati o ravnopravnosti spolova uključeni u taj proces? Unapređenje i stručno usavršavanje: – Kako unapređenja i kontinuirano stručno usavršavanje u javnoj službi osiguravaju poštivanje principa ravnopravnosti spolova i nediskriminacije? – Koji su izazovi i politike u pogledu ravnoteže između profesionalnog i privatnog života u javnim službama? – Koje su mjere u slučaju uznemiravanja/seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu u javnoj službi? – Koji su zahtjevi za kontinuiranu edukaciju državnih službenika o ravnopravnosti spolova i nediskriminaciji? Odlazak u penziju: – Kako se u penzionim šemama za zaposlenike u državnoj službi i javnom sektoru uzima u obzir rodna ravnopravnost? – Kako funkcije brige o djeci utiču na sektore (npr. policija – prijevremena penzija, koja druga područja?) i odgovarajuće programe socijalnog osiguranja/penzija?
Segregacija: Razlika u platama i profesionalna segregacija	– Koje mjere za transparentnost plata postoje u zapošljavanju u javnom sektoru? – Kako je osmišljen sistem za praćenje i nadzor primjene propisa, inicijativa i programa koji se bave razlikama u platama među spolovima i profesionalnom segregacijom? – Koji su pravni lijekovi za rješavanje razlike u platama i segregacije u zapošljavanju u javnom sektoru?
Neformalne prepreke za ravnopravnost spolova u sektoru	– Kakva su očekivanja od muškaraca i žena u sektoru? – Da li ženama/mušarcima nedostaje vremena ili finansijskih sredstava za učešće u sektorskim aktivnostima? – Da li ženama/mušarcima nedostaje samopouzdanja ili iskustva koje je potrebno za sektorske aktivnosti?

Procesi konsultacija: Učešće zainteresiranih strana	– Na koga direktno utiče reformska aktivnost? – Javne konsultacije – kako je organiziran taj proces? Opišite institucionalno uređenje procesa konsultacija. – Učešće i javne konsultacije: Ko učestvuje? Zašto? – Kako su organizirane organizacije civilnog društva? – Kako organizacije civilnog društva imenuju svoje predstavnike u procesu konsultacija? – Ko nije uključen u proces javnih konsultacija i zašto?
Pristupačnost javnih usluga	– Da li zakoni/politika jasno objašnjavaju svrhu usluge? – Kako proces pružanja usluga utiče na žene i muškarce? – Da li žene i muškarci različito doživljavaju pružanje usluga?

Analiza ravnopravnosti spolova Sistem pravde – Pravosuđe	
Zakoni i politike	– Koji su glavni zakoni o ravnopravnosti spolova primjenjivi na ovaj sektor? – Kako ustavne odredbe, zakoni, propisi, procedure, običaji i prakse onemogućavaju ženama/muškarima puno uživanje njihovih prava? – Koje su rodne pristranosti i rodne razlike u ovim zakonima? • Da li zakon/politika dodjeljuje prava samo ženama/muškarima, određenom nivou obrazovanja ili drugom statusu? Da li su ovi zahtjevi neophodni i proporcionalni? – Koja su procesna pravila u pogledu upravljanja predmetima, dodjeljivanja predmeta i žalbi? – U odabranim rodno osjetljivim predmetima, koji je konkretni lanac pravde (koraci koje osoba poduzima da bi ostvarila pravdu)?
Institucije	– Koje su glavne institucije koje upravljaju sektorom? – Koji zakoni i kako definiraju mandate institucija i da li mandat obuhvata ciljeve ravnopravnosti spolova/da li su rodno osjetljivi? – Koji je mehanizam za ravnopravnost spolova u sektoru?
Zastupljenost muškaraca i žena	– Zastupljenost žena/muškaraca u pravosudnim institucijama: podaci po institucijama, nivou. – Žene/muškarci u donošenju odluka: Podaci o donošenju odluka i funkcijama. – Koji su faktori koji stimuliraju zastupljenost žena/muškaraca u konkretnom sektoru? – Kakva je razlika u platama između muškaraca i žena u javnoj službi?
Praznine u podacima	– Koji su podaci razvrstani po spolu dostupni? – Da li uputstva na nivou države i drugim nivoima podrazumijevaju redovno prikupljanje podataka razvrstanih po spolu? – Da li se podaci prikupljaju i analiziraju kako bi se bolje razumjela rodna pitanja i izradile mjere za rješavanje rodni razlika?
Rodno osjetljivo upravljanje predmetima i ročištima	– Koji su uslovi za individualno učešće u sudskim ročištima? Kako je garantirana zaštita žrtava, naročito u rodno osjetljivim predmetima? – Koje su dužnosti i obaveze sudija/tužilaca/advokata u pogledu sprečavanja zastrašivanja žrtava? Koje su prakse ograničavanja zastrašivanja žrtava?

	– Kojim pravilima i praksama se osigurava zaštita žrtava od počinioca/počini- laca prilikom ulaska ili izlaska iz sudnice, u rasporedu sjedenja? – Kako su svjedoci zaštićeni prije, tokom i nakon iskaza pred sudom? – Kako je garantirana dostupnost informacija za stranke u predmetu? – Koje predrasude i stereotipi su prisutni u postupcima u predmetima rodno osjetljivih krivičnih djela i pitanja?
Pravosuđe: Procesi upravlja- nja kadrovskim kapacitetima	Zapošljavanje: – Postoji li jasan postupak zapošljavanja, odabira i angažmana vođen prin- cipima ravnopravnosti spolova i nediskriminacije na svim nivoima vlasti i javnim institucijama? – Da li se kontinuirano prate javne politike zapošljavanja i angažmana, priku- pljaju li se podaci i vrše li se evaluacije radi procjene rodnog balansa i drugih inkluzivnih mjera upravljanja? – Koji su zahtjevi za uvođenje u posao i kako su svijest i alati o ravnopravnosti spolova uključeni u taj proces? Unapređenje i stručno usavršavanje: – Kako unapređenja i kontinuirano stručno usavršavanje u javnoj službi osiguravaju poštivanje principa ravnopravnosti spolova i nediskriminacije? – Koji su izazovi i politike u pogledu ravnoteže između profesionalnog i privatnog života u javnim službama? – Koje su mjere u slučaju uznemiravanja/seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu u javnoj službi? – Koji su zahtjevi za kontinuiranu edukaciju državnih službenika o ravnoprav- nosti spolova i nediskriminaciji? Odlazak u penziju: – Kako se u penzionim šemama za zaposlenike u državnoj službi i javnom sektoru uzima u obzir rodna ravnopravnost? – Kako funkcije brige o djeci utiču na sektore (npr. policija – prijevremena pen- zija, koja druga područja?) i odgovarajuće programe socijalnog osiguranja/ penzija?
Neformalne prepreke za ravnopravnost spolova u sektoru	– Koji stereotipi su prisutni u oblasti ustavnog prava, porodičnog prava, upravnog prava, krivičnog prava, građanskog prava? – Kakva su očekivanja od muškaraca i žena u sudskim postupcima? – Da li muškarcima/ženama nedostaje vremena ili finansijskih resursa za efikasno korištenje pravosudnog sistema? – Da li ženama/muškarcima nedostaje samopouzdanja ili iskustva koje je potrebno za sektorske aktivnosti?
Procesi konsultacija: Učešće zainteresiranih strana	– Na koga direktno utiče reformska aktivnost? – Javne konsultacije – kako je organiziran taj proces? Opišite institucionalno uređenje procesa konsultacija. – Učešće i javne konsultacije: Ko učestvuje? Zašto? – Kako su organizirane organizacije civilnog društva? – Kako organizacije civilnog društva imenuju svoje predstavnike u procesu konsultacija? – Ko nije uključen u proces javnih konsultacija i zašto?
Pristupačnost pravde	– Da li zakoni/politika jasno objašnjavaju svrhu usluge? – Kako proces pružanja usluga utiče na žene i muškarce? – Da li žene i muškarci različito doživljavaju pružanje usluga?

Analiza ravnopravnosti spolova Rod i korupcija	
Zakoni i politike	– Koji su glavni zakoni o ravnopravnosti spolova primjenjivi na ovaj sektor? – Kako ustavne odredbe, zakoni, propisi, procedure, običaji i prakse onemogućavaju ženama/muškarcima puno uživanje njihovih prava? – Koje su rodne pristranosti i rodne razlike u ovim zakonima? • Da li zakon/politika dodjeljuje prava samo ženama/muškarcima, određenom nivou obrazovanja ili drugom statusu? Da li su ovi zahtjevi neophodni i proporcionalni? – Koja su procesna pravila u pogledu zviždača, postupanja po prijavama korupcije, razmatranju predmeta i žalbi u predmetima? – U odabranim rodno osjetljivim predmetima, koji je konkretni lanac pravde (koraci koje osoba poduzima da bi ostvarila pravdu)?
Institucije	– Koje su glavne institucije koje upravljaju sektorom? – Koji zakoni i kako definiraju mandate institucija i da li mandat obuhvata ciljeve ravnopravnosti spolova/da li su rodno osjetljivi? – Koji je mehanizam za ravnopravnost spolova u sektoru?
Zastupljenost muškaraca i žena	– Zastupljenost žena/muškaraca u institucijama za borbu protiv korupcije: Podaci po institucijama, nivou. – Žene/muškarci u donošenju odluka: Podaci o donošenju odluka i funkcijama. – Koji su faktori koji stimuliraju zastupljenost žena/muškaraca u konkretnom sektoru? – Kakva je razlika u platama između muškaraca i žena u javnoj službi?
Praznine u podacima	– Koji su podaci razvrstani po spolu dostupni? – Da li institucije na nivou države i drugim nivoima redovno prikupljaju podatke razvrstane po spolu? – Da li se podaci prikupljaju i analiziraju kako bi se bolje razumjela rodna pitanja i izradile mjere za rješavanje rodnih razlika?
Rodno osjetljivo postupanje sa pritužbama	– Kako se javnost obavještava o sistemu za prijavljivanje korupcije? Da li taj sistem uzima u obzir specifične potrebe muškaraca i žena? – Kakva je percepcija i rodni stereotipi o različitim vrstama korupcije? – Kako je garantirana dostupnost informacija za stranke u predmetima korupcije? – Koji su uslovi za individualno učešće u istrazi u datom predmetu? Kako je garantirana zaštita zviždača, naročito u rodno osjetljivim predmetima? – Koje su dužnosti i obaveze sudija/tužilaca/advokata u pogledu sprečavanja zastrašivanja žrtava? Koje su prakse ograničavanja zastrašivanja žrtava? – Koje kompetencije za rodno osjetljivu istragu postoje u relevantnim institucijama? – Koje pristranosti i stereotipi su prisutni u sektoru borbe protiv korupcije, u toku istrage i sudskog postupka?

Agencije za borbu protiv korupcije: procesi upravljanja kadrovskim kapacitetima	Zapošljavanje: – Postoji li jasan postupak zapošljavanja, odabira i angažmana vođen principima ravnopravnosti spolova i nediskriminacije na svim nivoima vlasti i javnim institucijama? – Da li se kontinuirano prate javne politike zapošljavanja i angažmana, prikupljaju li se podaci i vrše li se evaluacije radi procjene rodnoeg balansa i drugih inkluzivnih mjera upravljanja? – Koji su zahtjevi za uvođenje u posao i kako su svijest i alati o ravnopravnosti spolova uključeni u taj proces? Unapređenje i stručno usavršavanje: – Kako unapređenja i kontinuirano stručno usavršavanje u javnoj službi osiguravaju poštivanje principa ravnopravnosti spolova i nediskriminacije? – Koji su izazovi i politike u pogledu ravnoteže između profesionalnog i privatnog života u javnim službama? – Koje su mjere u slučaju uznemiravanja/seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu u javnoj službi? – Koji su zahtjevi za kontinuiranu edukaciju državnih službenika o ravnopravnosti spolova i nediskriminaciji? Odlazak u penziju: – Kako se u penzionim šemama za zaposlenike u državnoj službi i javnom sektoru uzima u obzir rodna ravnopravnost? – Kako funkcije brige o djeci utiču na sektore (npr. policija – prijevremena penzija, koja druga područja?) i odgovarajuće programe socijalnog osiguranja/penzija?
Neformalne prepreke za ravnopravnost spolova u sektoru	– Koji stereotipi su prisutni u oblasti ustavnog prava, porodičnog prava, upravnog prava, krivičnog prava, građanskog prava? – Kakva su očekivanja od muškaraca i žena u razmatranju predmeta korupcije? Očekivanja od zviždača, žrtava i učesnika u predmetima? – Da li ženama/muškarcima nedostaje samopouzdanja ili iskustva koje je potrebno za sektorske aktivnosti? – Kakva je percepcija o stručnosti muškaraca i žena u različitim fazama aktivnosti borbe protiv korupcije? – Da li muškarcima/ženama nedostaje vremena ili finansijskih resursa za efikasno korištenje pravosudnog/antikorupcijskog sistema za podnošenje pritužbi?
Procesi konsultacija: Učešće zainteresiranih strana	– Javne konsultacije – kako je organiziran taj proces? Opišite institucionalno uređenje procesa konsultacija. – Učešće i javne konsultacije: Ko učestvuje? Zašto? – Na koga direktno utiče reformrska aktivnost? – Ko nije uključen u proces javnih konsultacija i zašto? – Ko zastupa muškarce/žene u pogledu konkretnog područja pružanja usluga u procesu konsultacija? – Kako zainteresirane strane predstavljaju perspektivu muškaraca i žena o pružanju usluga? – Kako su organizirane organizacije civilnog društva? – Kako organizacije civilnog društva imenuju svoje predstavnike u procesu konsultacija?
Pristupačnost pravde	– Da li zakoni/politika jasno objašnjavaju svrhu usluge? – Kako proces pružanja usluga utiče na žene i muškarce? – Da li žene i muškarci različito doživljavaju pružanje usluga?

2.1.3. Analiza zainteresiranih strana

Analiza zainteresiranih strana pomaže da se utvrdi koji ljudi ili organizacije su direktno ili indirektno uključeni ili obuhvaćeni određenom sektorskom strategijom ili aktivnosti. U prvoj fazi programskog ciklusa analiza zainteresiranih strana služi kao primarni alat za identifikaciju relevantnih i uticajnih aktera i skreće pažnju na to kako osigurati učešće zainteresiranih strana u procesu planiranja politike.

Kao što definira Evropski institut za rodnu jednakost (EIGE), „zainteresirana strana“ u ciklusu planiranja politike odnosi se na one koji provode javnu politiku ili na nju utiču, odnosno na one koji su pod njenim uticajem ili od nje ostvaruju korist. Konsultacije se odnose na prikupljanje povratnih informacija, stavova i mišljenja zainteresiranih strana o pitanjima vezanim za ravnopravnost spolova s ciljem utvrđivanja opsega i sadržaja određene intervencije/problema, odluke, predložene politike ili analize problema.

Konsultacije sa zainteresiranim stranama u oblasti rodni pitanja imaju za cilj uključivanje raznih perspektiva različitih grupa žena i muškaraca obuhvaćenih odlukom javne politike kako bi se: (a) bolje definirala pitanja koja se razmatraju; (b) napravio izbor između različitih vrsta rješenja; i (c) postigao konsenzus. Na taj način konsultacije sa zainteresiranim stranama u oblasti rodni pitanja rezultiraju bolje informiranim procesima donošenja odluka, pravednijom raspodjelom resursa i poboljšanim pružanjem usluga.

Zainteresirane strane	Interes zainteresiranih strana	Mandat	Percepcija problema Potrebe/očekivanja	Resursi
Ko može biti zainteresiran za područje politike – pozitivno i kritički? Na koga utiče područje politike? Da li su utvrđene različite grupe ili pojedinci na koje utiče to područje? Čiji se glas ne čuje? Ko zastupa interese žena/ muškaraca? Ko nije uključen u proces konsultacija iako su njihovi interesi uređeni politikom?	Procijenite sve zainteresirane strane i njihov predmet interesa u području politike. Koje su posebni interesi organizacija koje rade na pitanjima ravnopravnosti spolova?	Koji je mandat zainteresirane strane? Koji zakon ili politika formalno propisuju taj mandat? Odakle proizlazi mandat ako nije formalno utvrđen? Koje su funkcije zainteresirane strane?	Utvrdite kako je svaka grupa zainteresiranih strana shvatila zadata sektorska pitanja? Koje su specifične potrebe koje predstavlja zainteresirana strana? Koje su rodne uloge dodijeljene zainteresiranim stranama?	Koje resurse identificirana zainteresirana strana koristi da podrži politiku/aktivnost, odnosno da joj se suprotstavi?
Navedite zainteresiranu stranu	Opišite specifične interese zainteresirane strane	Opišite mandat zainteresirane strane	Utvrdite potrebe i očekivanja zainteresiranih strana	Identificirajte resurse zainteresiranih strana

2.1.4. Procjena kapaciteta za rodnu ravnopravnost

Procjena kapaciteta fokusira se na sisteme (mehanizme) ravnopravnosti spolova i na institucionalne kapacitete za identifikaciju potreba za rodnom ravnopravnošću, na formuliranje ciljeva i aktivnosti za ravnopravnost spolova i praćenje napretka. Institucionalni kapaciteti za ravnopravnost spolova obuhvataju organizacionu transformaciju i lične kapacitete.

6 Pogledajte detaljne smjernice na:
<https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/toolkits/gender-institutional-transformation/what-institutional-transformation>

- **Organizacionalna transformacija**⁶ obuhvata promjene osnovnih vrijednosti i uvjerenja u određenoj instituciji, te promjene pravila i propisa. Strateški cilj procesa je uključivanje ravnopravnosti spolova u redovna pravila, procedure i prakse institucije. Neformalna i nevidljiva pravila i propisi uprave presudni su za razumijevanje organizacija i njihovog uticaja na žene i muškarce. Ključni elementi organizacione kulture su implicitni; vježbaju se u svakodnevnim rutinama, pružaju zajednički pravac članovima organizacije i rezultat su učenja i interne koordinacije unutar organizacije.
- **Kapaciteti osoblja** za rodnu ravnopravnost dio su politike ljudskih resursa u instituciji i kapaciteta osoblja za razumijevanje, učenje i primjenu rodno osviještenih politika.

Procjena kapaciteta za rodnu ravnopravnost
Organizacionalna transformacija: – Koji su propisi o rodno osviještenim politikama, instrumenti politike i interna uputstva usvojeni kako bi se osiguralo uključivanje rodno osviještenih politika u sudsko odlučivanje u predmetima? – Da li je promocija ravnopravnosti spolova obuhvaćena opštim mandatom pravosudnih institucija? – Ko obavlja funkciju u vezi s rodno osviještenim politikama unutar institucije (sistema)? – Resursi: • Koji su resursi izdvojeni za funkcije rodno osviještenih politika? • Da li se resursi za rodno osviještene politike realno obračunavaju i raspodjeljuju? • Da li dodjeljivanje novih zadataka osoblju za ravnopravnost spolova podrazumijeva više raspoloživog radnog vremena za tu svrhu? – Vodstvo: • Da li osoblje na izvršnim funkcijama iskazuje svoju opredijeljenost za rodnu ravnopravnost i primjenu rodno osviještenih politika, kako formalno tako i neformalno? – Kultura: • Koje su implicitne uloge i očekivanja od žena i muškaraca u organizaciji? • Koji su neformalni odnosi moći unutar organizacije?
Kapacitet osoblja: – Koji su zahtjevi i mogućnosti u pogledu početne i kontinuirane edukacije i stručnog usavršavanja o ravnopravnosti spolova i rodno osviještenim politikama? – Koji su kapaciteti pojedinih zaposlenih u javnim službama da osiguraju rodno osviještene politike? – Da li svi članovi osoblja obavljaju svoje zadatke i pridržavaju se poslovnika kako bi se efikasno provele rodno osviještene politike? – Da li svi članovi osoblja posjeduju stručna znanja o rodnim pitanjima i metodološke vještine koje su im potrebne da ispune svoju odgovornost za provedbu rodno osviještenih politika? – Koji su kriteriji za unapređenje unutar organizacije?

2.2. Formulacija i planiranje

Fazu planiranja (formulacije) obuhvata korištenje analize ravnopravnosti spolova, konsultacije sa zainteresiranim stranama da se identificiraju i definiraju problemi, uzroci, relevantni ciljevi i odaberu relevantne strategije za dati vremenski okvir i opseg. Rodna procjena uticaja pomoći će da se utvrdi hoće li predviđene mjere podržati ciljeve i potrebe ravnopravnosti spolova. Definiranje pokazatelja usko će biti povezano s rezultatima rodne analize i utvrđenim potrebama za podacima. Definicija pokazatelja može zahtijevati reviziju aktivnosti. Alati za rodno budžetiranje podržat će detaljno planiranje aktivnosti i pružiti nove informacije o nedostacima i novčanim tokovima.

2.2.1. Logički okvir

Pristup logičkog okvira koristi se u aktivnostima EU kao alat za formulaciju programskih dokumenata. Rodno osjetljiv logički okvir podrazumijeva uključivanje pitanja ravnopravnosti spolova u identifikaciju problema i analizu uzroka

i posljedica (na osnovu rodne analize), formulaciju cilja kako bi se rodna perspektiva uključila u glavne ciljeve i, tamo gdje je to relevantno, definirale posebne mjere za žene i muškarce u sklopu aktivnosti. Posebne mjere su legitimni cilj za de iure ili de facto ciljeve ravnopravnosti. One se usredotočuju na posebne potrebe muškaraca ili žena u svrhu postizanja ravnopravnosti spolova, postavljaju jasan vremenski okvir za poduzimanje radnji i zahtijevaju periodičnu reviziju u pogledu postizanja glavnog cilja ravnopravnosti.

Sljedeći aspekti mogu se riješiti tokom faze formulacije politike:

- Analiza problema: Na osnovu rodne analize definirati glavne sektorske probleme i utvrditi kako se s njima nose žene i muškarci? Stablo problema jedan je od alata u ciklusu upravljanja projektom i može se koristiti za sagledavanje različitih uzročno-posljedičnih veza istog problema za žene i muškarce. Analiza može dovesti do odvojenih stabala problema za žene i muškarce, što zahtijeva usvajanje posebnih mjera.
- Objektivna analiza: Procjena o tome šta je planirana i željena buduća situacija za žene i muškarce.
- Analiza strategija: Svijest o osnovnim rodnim ulogama i moći jedan je od ključnih aspekata koje treba procijeniti prilikom definiranja odgovarajućih strategija za željeni ishod.

Utica (Opšti cilj)	<i>Šira, dugoročna promjena kojoj aktivnost doprinosi na državnom, regionalnom ili sektorskom nivou, u političkom, socijalnom, ekonomskom i okolišnom globalnom kontekstu, a koja će proizaći iz intervencija svih relevantnih aktera i zainteresiranih strana.</i> Ovdje će se razmotriti transformativni ciljevi i aspekti ravnopravnosti spolova. – Da li je ravnopravnost spolova jedan od opštih ciljeva kojima program želi doprinijeti? – Hoće li žene i muškarci (različitih starosnih i socioekonomskih grupa) imati jednaku korist od dugoročnih promjena? – Kako rodni odnosi na bilo koji način utiču na cilj projekta?
Ishod(i) Specifični cilj(evi)	<i>Glavni srednjoročni uticaj intervencije s naglaskom na institucionalne i bihevioralne promjene koje su rezultat <u>intervencije</u></i> – Da li ishod jasno upućuje na žene i muškarce i utvrđene nejednakosti između njih? – Da li intervencija može poboljšati pristup produktivnim resursima, uslugama, tehnologijama, obuci i mogućnostima zapošljavanja?
*Ostali ishodi (*gdje je to relevantno)	<i>Tamo gdje je relevantno, drugi kratkoročni uticaji intervencije s naglaskom na bihevioralne i institucionalne promjene koje <u>proizlaze iz intervencije</u> (npr., ovdje se mogu uvrstiti prelazni ishodi)</i> – Da li ishod jasno upućuje na žene i na muškarce i utvrđene nejednakosti između njih? – Da li intervencija može poboljšati pristup produktivnim resursima, uslugama, tehnologijama, obuci i mogućnostima zapošljavanja?
Rezultati	<i>Direktni/konkretni proizvodi (infrastruktura, roba i usluge) isporučeni/proizvedeni kroz intervenciju</i> <i>(*Rezultati bi, u principu, trebali korištenjem jasne numeracije biti povezani s odgovarajućim ishodima)</i> – Da li rezultati odgovaraju na različite potrebe i prioritete žena i muškaraca, u skladu s nalazima rodne analize? – Da li rezultati osporavaju/ispravljaju postojeće rodne nejednakosti i diskriminatorne norme i prakse? – Da li raspodjela naknada uzima u obzir rodne uloge i odnose?

⁷ (EU obrazac), Logički okvir: Formulacija ciljeva i akcija ravnopravnosti spolova, juli 2019. godine, e3d_logframe_en.docx, Pitanja prilagođena prema uzoru na Vodič za rodno osjetljive politike u projektnom ciklusu FAO, <http://www.fao.org/3/a-i6854e.pdf>

2.2.2. Procjena uticaja na ravnopravnost spolova

Procjena uticaja na ravnopravnost spolova (evaluacija *ex-ante*) vrši se nakon što su utvrđeni osnovni ciljevi i ishodi. Cilj procjene uticaja je utvrditi vjerovatnoću da određena aktivnost (zakoni, politike, programi) ima negativne posljedice na stanje ravnopravnosti žena i muškaraca. Centralno pitanje rodne procjene uticaja je: Da li zakon, politika ili program smanjuje, održava ili povećava rodnu neravnopravnost između žena i muškaraca?⁸

Procjena uticaja na ravnopravnost spolova
Utvrđite potencijalne efekte predložene politike na ravnopravnost spolova: – Koje se utvrđene rodne potrebe/problemi rješavaju ovom politikom/zakonodavnom intervencijom? – Zašto se ova intervencija razmatra u ovoj konkretnoj situaciji? – Kako će intervencija doprinijeti ravnopravnosti spolova? – Kako se to odnosi na postojeće ciljeve ravnopravnosti spolova na ovom polju? – Kako će planirana aktivnost doprinijeti promjeni postojećih rodni uloga i očekivanja? – Kako će to uticati na utvrđenu rodnu segregaciju? – Kako će to uticati na učešće žena i muškaraca u pripremi, provedbi i praćenju politike? – Kako će to uticati na mogućnosti žena i muškaraca da učestvuju u donošenju odluka u području date politike?

2.2.3. Pokazatelji ravnopravnosti spolova

Rodni pokazatelji omogućavaju smisleno poređenje kroz barem jednu dimenziju podataka kao što su zemlja ili vrijeme. Efikasni pokazatelji će proisteci iz rodne analize i, kada se formuliraju, možda će biti potrebno prilagoditi aktivnosti tako da uključuju potrebu za prikupljanjem kvalitativnih ili kvantitativnih podataka.

Sažetak cilja i aktivnosti	Pokazatelji uspješnosti
Opšti cilj	Pokazatelji na nivou uticaja Navedite srednjoročni i dugoročni uticaj politike. Uključite ciljeve izvan ciljeva politike. Transformacija ravnopravnosti spolova – promjena kontrole i pristupa resursima, donošenje odluka i promjena društvenih rodni obrazaca mogu biti dio formulacije pokazatelja.
Specifični cilj	Pokazatelji nivoa ishoda Specifični ciljevi politike koji definiraju neposredni uticaj i promjene ponašanja korisnika ili unapređenje sistema. Ostvarivo i mjerljivo usvojenim mjerama politike. Koje mjere mogu verifikirati postizanje rodno odgovornog(ih) cilj(ev)a?
Rezultati	Pokazatelji rezultata Na ovom nivou pokazatelji određuju konkretne rezultate koje treba postići: konkretne mjere politike i rezultate tih mjera. U vezi s tim potrebno je odrediti prelazne etape za svrhe monitoringa.

⁸ Postupak po koracima dostupan na:
<https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/toolkits/gender-impact-assessment/what-gender-impact-assessment>

	Koje mjere mogu verificirati da li koristi od projekta ostvaruju kako žene tako i muškarci, te različite vrste žena koje su uključene u projekat, odnosno na koje projekat utiče? Potrebna su sljedeća sredstva verifikacije: – Da li podaci za provjeru rezultata projekta razvrstani po spolu i analizirani u pogledu spola? – Koji će se alati za rodnu analizu koristiti (npr. u participativnim terenskim evaluacijama)?
--	---

2.2.4. Analiza zainteresiranih strana

U fazi planiranja i formulacije politika analiza zainteresiranih strana pomaže u definiranju ključnih konsultativnih grupa, rizika i odluka o planu aktivnosti. Formalni zahtjevi za uključivanjem utvrđenih zainteresiranih strana u konsultacije o planiranju politika ne ograničavaju šire konsultacije s korisnicima i stranama koje imaju određeni interes, ili mogu biti podložne određenom uticaju politike, u sklopu šireg učešća zajednice. Koristite tabelu za analizu zainteresiranih strana navedenu u dijelu 2.1.3.

2.2.5. Rodno budžetiranje

Vijeće Evrope definira rodno budžetiranje kao „rodno zasnovanu procjenu budžeta koja uključuje rodnu perspektivu na svim nivoima budžetskog procesa i restrukturiranje prihoda i rashoda radi promocije ravnopravnosti spolova“. Kako bi se uvela efikasna primjena rodnog budžetiranja, trebao bi da budu prisutni neki zajednički elementi:

- analiza budžeta i politika iz rodne perspektive,
- povezivanje rodnog budžetiranja sa opštim ciljevima ravnopravnosti spolova,
- restrukturiranje budžeta i izmjene politika,
- uključivanje rodnih perspektiva kroz budžetski ciklus,
- praćenje i evaluacija postignuća,
- transparentnost budžetskog procesa,
- učešće u budžetskom procesu.⁹

2.3. Implementacija

Rodno osjetljivo praćenje je sistemska i objektivna procjena osmišljenog zakona, politike i aktivnosti. Etape i pokazatelji definirani u fazi formulacije ključne su referentne tačke za praćenje. Aspekti rodne analize mogu se primijeniti za praćenje rodnih implikacija projektnih aktivnosti ili ishoda. Pored toga, mogu biti relevantni prikupljanje i analiza podataka o sljedećim pitanjima:

- Koje aktivnosti poduzimaju učesnice i učesnici?
- Koji su rezultati? Koje grupe ostvaruju korist od rezultata (podaci razvrstani prema spolu, starosnoj dobi, primanjima, prebivalištu u ruralnom/urbanom području ili prema drugim klasifikacijama relevantnim za projekat)?
- Ko doprinosi projektu? U čemu se ogledaju plaćeni i neplaćeni doprinosi muških i ženskih strana zainteresiranih za aktivnost?
- Kakav je kvalitet procesa? Da li i žene i muškarci ravnopravno učestvuju? Da li jačanje kapaciteta jača ravnopravnost spolova?
- Kako raspodjela budžeta odgovara na praktične i strateške rodne potrebe i interes muškaraca/žena?
- Kakav je preliminarini odgovor muškaraca/dječaka i žena/djevojčica na aktivnost?

- Postoji li neočekivan ili negativan odgovor muškaraca/dječaka ili žena/djevojčica na planirane aktivnosti? Da li su potrebne korektivne mjere za promociju ravnopravnosti spolova?

U fazi implementacije *angažman zainteresiranih strana* je važan za potrebe praćenja i rezultata. Promjena okolnosti i uticaj politike zahtijevaju ponovnu procjenu mape zainteresiranih strana kako bi se osiguralo njihovo uključivanje i suvlasništvo u aktivnostima, praćenje uticaja strateških odluka na promjenu okolnosti i interesa zainteresiranih strana. Važnost zainteresiranih strana može se mijenjati i razvijati tokom poduzetih aktivnosti pa strategije za uključivanje treba prilagoditi u skladu s tim.

2.4. Evaluacija

Nijedna intervencija nije rodno neutralna. Svaka aktivnost će uticati na postojeće rodne odnose i uloge. Stoga je svrha rodno osjetljive evaluacije ispitivanje rezultata i aktivnosti za postizanje ciljeva ravnopravnosti spolova, rodne relevancije poduzetih radnji, uticaja i učinka aktivnosti na žene i muškarce, kao i procjena rodno povezanih promjena s protekom vremena. To je inkluzivan i participativan proces koji uvažava sve zainteresirane strane i obuhvata rodne aspekte u planiranju i timskim kompetencijama procesa evaluacije.

3. Zaključci i preporuke

Cilj ovog vodiča je procjena uticaja na ravnopravnost spolova i davanje preporuka i smjernica za rodno osviještene politike u sektoru demokratije i vladavine prava, uz mogućnost da se ženama i muškarcima osigura da ostvaruju jednaku korist od javne politike i s njom povezanih aktivnosti, a s konačnim ciljem postizanja ravnopravnosti spolova na svim nivoima. Vodič uvodi ključne pojmove o ravnopravnosti spolova koji se obično koriste u različitim primarnim i sekundarnim pravnim instrumentima i dokumentima politika Evropske unije, ključne principe primarnog prava Evropske unije i norme sekundarnog prava koje se transponiraju u zakonodavni okvir država kandidatkinja za članstvo, kao i ključne reference na pravnu stečevinu EU o ravnopravnosti spolova i njenu konkretnu pravnu relevanciju koju treba provjeriti za potrebe svakog pojedinačnog sektora.

Vodič je organiziran po sektorima za planiranje politike i nudi niz neiscrpnih pitanja vezanih za svaki sektor koja imaju za cilj da se olakša daljnja diskusija unutar sektora i koje treba primjenjivati prema konkretnoj relevanciji za sektor demokratije i vladavine prava. Praćenjem ciklusa za planiranje politike i odgovaranjem na uokvirena pitanja provodi se osnovna rodna analiza, koja se zatim može dodatno razrađivati procjenom datih odgovora, utvrđivanjem glavnih rezultata i eventualnih praznina, korištenjem procjene zainteresiranih strana kako bi se utvrdilo ko su glavne zainteresirane strane koje mogu pružiti podršku u provedbi pune analize i dati odgovore na dodatna pitanja da bi se popunile praznine. Prirodna je i poželjna pojava da dati odgovori dovode do dodatnih pitanja. Ta pitanja treba dodati u tabele i dodatno istražiti dati aspekt.

Nakon taksativnog pregleda konkretnih izazova i analize trenutnog stanja u sektoru demokratije i vladavine prava u Bosni i Hercegovini u pogledu budućeg strateškog programiranja za IPA III i njegove povezanosti s relevantnim komponentama rodno osviještene politike, treba razmotriti i u narednim fazama procesa provesti nekoliko preporuka. Nadležni organi vlasti u BiH treba da razmotre sljedeće:

- Da prepoznaju kako su rodni aspekti planiranja i implementacije IPA programa u BiH postali sastavna i bitna društvena komponenta strateškog razvoja i da zahtijevaju beskompromisnu opredijeljenost za implementaciju dosljednih i sveobuhvatnih strategija da bi se ostvarili postavljeni rezultati.
- Da usvoje regulatorni okvir sa detaljnim smjernicama za sektorsko strateško planiranje i praćenje u cijeloj državi, čime bi se osigurale usklađene metodologije i zahtjevi za uključivanje pristupa rodno osviještenih politika u konkretnim sektorima programiranja za IPA.
- Da na nivou vlada revidiraju i usvoje jedinstvene zahtjeve za praćenje i izvještavanje, sa zajedničkim standardima i rokovima vezanim za rodna pitanja i pristupe rodno osviještenim politikama; da obuhvate informacije o napretku u ostvarivanju konkretnih ciljeva i pokazatelja rodno osviještenih politika; da izdvoje adekvatne resurse za ovu vrstu aktivnosti.
- Da uspostave zajedničke smjernice i obrasce za praćenje i izvještavanje zasnovane na uspješnosti, u odnosu na uključivanje rodno osjetljivih politika u konkretne institucionalne procese planiranja, čime bi se osigurala adekvatna ocjena napretka u ostvarivanju zacrtanih ciljeva.
- Da obezbijede dovoljne kapacitete za koordinaciju (usklađivanje) i kontrolu kvalitete svih novih prijedloga rodno osjetljivih politika prije nego što oni budu upućeni na konačno odobravanje i usvajanje, kako bi se ispoštovali minimalni standardi kvalitete EU.
- Da osiguraju kontinuirane aktivnosti za podizanje svijesti za građane i saradnju sa organizacijama civilnog društva (unutar koalicija za jedinstveno zagovaranje) u realizaciji zajedničkih kampanja za zagovaranje zajedničkih rodno osjetljivih ciljeva u kontekstu zakonodavnih izmjena i izmjena politika, te drugih izmjena.
- Da osiguraju da sve informacije o zakonodavnim i nezakonodavnim prijedlozima i inicijativama u vezi s rodnim aspektima IPA programiranja budu razmijenjene sa civilnim društvom, EU i drugim međunarodnim partnerima.

Ovaj vodič može se koristiti u sektoru demokratije i vladavine prava, a za opšte smjernice u svakom drugom sektoru za planiranje politika ili konkretne smjernice u sektorima poljoprivrede i ruralnog razvoja, konkurentnosti i inovacija moguće je konsultirati i druge vodiče koji su izrađeni u sklopu nastojanja UN Women da pruži tehničku podršku organima vlasti u procesu evropskih integracija.

Sarajevo, septembar 2020. godine